

Entreprenörskap bland högskoleutbildade konstnärer

Björn Hårsman

Stockholms
Akademiska
Forum

Entreprenörskap bland högskoleutbildade konstnärer

Författare: **Björn Hårsman**

Tabeller och figurer: **Vardan Hovsepyan**

Regressionsanalyser: **Zara Daghbashyan**

Stockholm Akademiska Forum 2012

Stockholms Akademiska Forum

Klarabergsgatan 33

Box 16148

103 23 Stockholm

www.staforum.se

Förord

*Entreprenörskap bland
högskoleutbildade konstnärer
Björn Hårsmån
Institutionen för industriell ekonomi
KTH*

Stockholms Akademiska Forum (StAF) utgör en länk mellan högskolorna och andra aktörer för att skapa mötesplatser och sprida kunskap och inspiration till att initiera, finansiera och driva angelägna projekt för kunskapsregionen Stockholm. Utöver rollen som sammanhållande länk ska StAF även tydliggöra högskolornas betydelse för Stockholmsregionens profilering som en attraktiv kunskapsregion i världen. Den långsiktiga visionen är att bidra till att Stockholm ska vara en av världens ledande och mest attraktiva kunskapsregioner.

Tillgången på högutbildad arbetskraft ska vara en konkurrensfördel för Stockholm och en av Stockholms tillgångar när det gäller att attrahera, utveckla och behålla investeringar och kunskapsintensiva organisationer och världsledande forskning. Detta är en såväl politiskt som ekonomiskt viktig framtidsfråga för regionen i en tid då konkurrensen om kompetens kommer att öka. StAF ska utveckla och samordna dialogen kring den högre utbildningens betydelse bland näringsliv och offentlig verksamhet – och bland de studerande själva - för att vi tillsammans ska bli en stark och enig kunskapsregion.

I begreppet kunskapsregionen Stockholm ligger en utbildning i världsklass. Stockholms stad har formulerat målet om en utbildning i världsklass för grund- och gymnasieskolan. Även högskolan ska erbjuda sådan utbildning. Forskningsanknuten undervisning är en självklarhet vid Stockholms lärosäten. I den högre utbildningen får studenterna kunskaper, färdigheter och kompetens. Dialogen mellan högskola och arbetsmarknad för att bidra till en mer effektiv kompetensförsörjning och matchning utvecklas.

En del av kunskapsregionen är också att

vara en läranderegion. Kunskap åldras och för att kompetensen i regionen ska vara konkurrenskraftig präglas regionen av kontinuerligt lärande. Detta etableras i grund- och gymnasieskolan, befästs i den högre utbildningen och fortsätter på arbetsmarknaden genom att arbetsgivare bidrar med förutsättningar till vidareutbildning. Det stora utbudet av vidareutbildning och uppdragsutbildning vid högskolorna och universitetet i Stockholm är en resurs att utveckla.

Kultursektorn är en allt viktigare del av Stockholmsregionens näringsliv. De konstnärliga högskolorna är viktiga delar av det kluster som numera brukar kallas de kreativa näringarna. Dessa näringar är allt viktigare för ekonomi och sysselsättning, men utgör också en viktig del av det kulturella kapital som gör Stockholmsregionen attraktiv att arbeta, bo och uppleva i. Kulturen skapar grogrund för företagande i de kreativa näringarna, drar kulturturister till regionen och förstärker besöksindustrin. Kulturmiljön skapar och förstärker bilden av staden och utgör en attraktionsfaktor för lokalisering av såväl entreprenörer som företag. Det finns en stark länk mellan kulturen och framväxten av utställningar och mässor. Men kultursektorn har också särskild betydelse för de offentliga arbetstillfällena, det skapas arbetstillfällen för kvinnor liksom för ungdomar och för deltidsarbetande. Kulturen bidrar till att skapa en regional identitet och är en i högsta grad kommunikativ näring som är en kärna i den urbana livsstilen. Slutligen kan sektorn också förknippas med den fysiska kulturmiljön vilket blir tydligt inte minst av det medborgerliga engagemanget kring stadsbyggnadsfrågor.

Mot bakgrund av dessa faktorer är ambitionen med föreliggande skrift att fokusera på yrkeskarriärer som entreprenör bland dem som utbildats vid Stockholms konstnärliga högskolor. Som jämförelse studeras yrkeskarriärerna för civilingenjörer och arkitekter. Man kan hävda att dessa karriärer är ett av de mest ty-

piska dragen i den framtida arbetsmarknaden i en kunskapsregion som Stockholm. Vi går alltmera från livstidsyrken till yrkeslivstider. En konstnärlig utbildning som bygger på både konstnärs- och entreprenörskap kan leda mot ett varierat yrkesliv där utbildningen skapar grundförutsättningar i form av självkänsla och självförverkligande. Kanske de konstnärliga yrkena ligger steget före i att utgöra modell för framtidens yrkeskarriärer i kunskapsregionen Stockholm?

Studien bygger på en unik databas om alla sysselsatta med konstnärligt orienterad högskoleutbildning och på modern forskning om konstnärlig verksamhet, entreprenörskap och ekonomisk tillväxt. Nästan fyra av tio sysselsatta med konstnärlig utbildning har examinerats vid lärosäten i Stockholm. Den absoluta huvuddelen av de examinerade vid Stockholms lärosäten arbetar i Stockholmregionen - från 65 procent bland musiker till 85 procent bland formgivare.

Studien visar vilken viktig nationell roll Stockholms lärosäten spelar och att Stockholmregionen har en markerat hög efterfrågan på konstnärliga aktiviteter. Samtliga konstnärligt utbildade driver företag eller kombinerar

företagande och anställning i påtagligt högre grad än andra högutbildade – från 31 procent inom området dans, teater och dramatik till 71 procent bland konsthantverkare. Det betyder att konstnärligt utbildade stärker entreprenörsklimatet i hela landet och speciellt i Stockholmregionen.

Alla konstnärligt högutbildade utom arkitekter har låga inkomster och företagare tjänar långt mindre än kombinatorer och anställda. Ett skäl att starta företag trots detta är att det ger större möjlighet att utöva konstnärlig verksamhet än en anställning. De skapande metoder som används i konstnärligt arbete – och som visats främja kreativitet och utveckling av nya idéer – kan också bidra. Konstnärlig verksamhet ökar en stadsregions attraktivitet och stärker den ekonomiska tillväxten. Denna effekt bör beaktas av Stockholmregionens politiker vid beslut om satsningar för att stärka regionens utveckling.

Folke Snickars
Ordförande i Stockholms Akademiska Forum

Innehåll

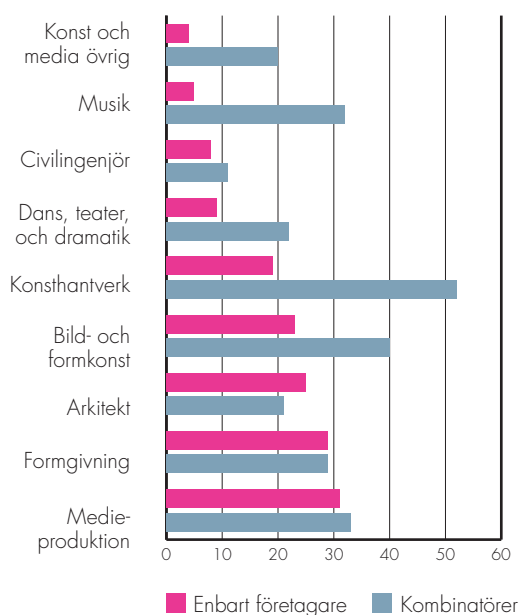
Sammanfattning.....	7
1. Bakgrund och syfte.....	9
2. Sysselsatta med konstnärligt orienterad högskoleutbildning.....	11
3. Företagare, anställda och kombinatörer.....	16
4. Inkomster och inkomstfördelning.....	21
5. Orsaker till att företagande är vanligt.....	28
6. Konstnärlig verksamhet och regional utveckling.....	34
Bilagetabeller.....	38

Sammanfattning

Huvudsyftet med denna rapport är att kartlägga företagsamheten bland sysselsatta som har en konstnärligt orienterad utbildning och försöka förstå varför den är högre än bland andra akademikergrupper. Andra syften är att redovisa inkomster och inkomstfördelning för de konstnärligt utbildade och att belysa vilken betydelse konstnärliga verksamheter har för Stockholmsregionens attraktivitet och utveckling. Analyserna omfattar åtta konstnärliga inriktningar och är baserade på en unik databas med uppgifter, om utbildning, egenföretagande, inkomster med mera för alla sysselsatta åren 2004–2008 samt på aktuell forskning om entreprenörskap.

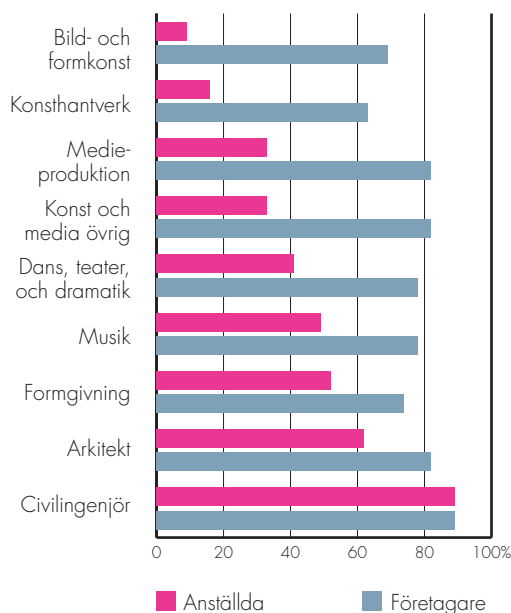
I hela landet har runt 18 000 av alla sysselsatta en konstnärligt orienterad universitetsutbildning och av dessa är 6 700 eller 38 procent examinerade vid lärosäten i Stockholm. Det faktum att en övervägande majoritet av de senare också arbetar i Stockholmsregionen indikerar en hög efterfrågan på konstnärlig verksamhet.

Samtliga konstnärsgupper driver, som figuren nedan illustrerar, företag eller kombinerar företagande och anställning i påtagligt högre utsträckning än civilingenjörer.

Så t ex framgår att 5 procent av de musikutbildade är företagare utan anställning och att ytterligare 32 procent kombinerar företagande och anställning. Resterande andel – de som ”enbart” har en anställning – är med andra ord 63 procent. Det framgår också att arkitekternas profil är mer lik den bland kollegor från konstnärliga än från tekniska högskolor.

En bidragande orsak till att så många konstnärligt utbildade etablerar företag kan vara svårigheterna att få en anställning som ger möjlighet att utnyttja de konstnärliga kunskaperna. Den möjligheten är, som följande figur visar, långt större om de i stället eller som ett komplement driver ett företag.

Andelen som kan utöva konstnärlig verksamhet inom ramen för sin anställning varierar mellan 10 och 60 procent. För dem som är företagare ligger motsvarande andel mellan 60 och 80 procent. Oberoende av orsakerna till att så många konstnärligt utbildade startar företag kan man dra slutsatsen att de i större utsträckning än andra högutbildade stärker entreprenörsklimatet. Det gäller i alla regioner där de verkar och därmed också i landet som helhet. Alla med konst-

näriligt orienterad utbildning utom arkitekter kan förvänta sig en låg inkomst antingen de är anställda, företagare eller kombinerar anställning och företagande. Inkomsten är lägst bland företagarna – den årliga medianinkomsten varierar från 400 kronor för konsthantverkare till 348 000 kronor för arkitekter. Eftersom hälften inom varje grupp har lägre inkomster betyder det att många konstnärligt utbildade har svårt att försörja sig. Att så många etablerar företag och så många av dessa företag genererar låga inkomster talar för att respektive lärosäte bör försöka bibringa sina studenter basala kunskaper i företagandets konst. Benägenheten att starta företag är störst bland examinerade från lärosäten i Stockholm vilket talar för att staden och regionen borde kunna bistå med denna utbildning.

Det går inte att ge ett enkelt svar på frågan varför konstnärligt högutbildade driver egna företag i större utsträckning än andra akademikergrupper. Det skulle kunna bero på utbildningen i sig, på egenskaper och ambitioner de studerande hade redan när utbildningen påbörjades eller på att det finns mycket få om ens några anställningar inom respektive specialområde. Det skulle också kunna vara så att de kognitiva arbetssätt många konstnärligt utbildade lärt sig tillämpa, och som visat sig främja kreativitet och innovationer, gör dem mer benägna att etablera företag. Om det är riktigt finns skäl för andra lärosäten att försöka ta till sig dessa arbetssätt.

En viktig slutsats som kan dras är dock att man vid analyser av denna fråga bör särskilja beslut **att bli** företagare från beslut **att vara** företagare. Benägenheten för nya på arbetsmarknaden **att bli** företagare eller kombinera företagande med en anställning är klart högre för konstnärligt utbildade än för jämförelsegruppen bestående av civilingenjörer. De utbildade inom områdena Konsthantverk, Formgivning och Bild- och formkonst är mest benägna att bli entreprenörer och de inom Musik samt Dans,

teater och drama minst. Det visar sig vidare att ”nybörjarna” som arbetar i Stockholmsregionen, vilket gäller för flertalet examinerade vid Stockholms lärosäten, är mer benägna att starta företag än nybörjarna på arbetsmarknaden i andra regioner. Även detta talar för ett ökat engagemang bland kommunerna i Stockholmsregionen.

Sannolikheten att **vara** företagare visar sig inte oväntat vara större ju mer benägen en person var att som nybörjare starta ett företag. Den påverkas också positivt av hur många år han eller hon varit verksam som företagare och negativt av antalet verksamma år som anställd. Mer intressant är kanske att utbildningsområdets betydelse ändras. Civilingenjörer med erfarenhet som företagare är, oberoende av andra förklaringsfaktorer, mer benägna än de konstnärligt utbildade att vara företagare. Förklaringen kan vara att ingenjörernas företag i genomsnitt är mer framgångsrika än konstnärernas.

Högutbildade med konstnärlig inriktning har en stor betydelse för den stad och region de verkar i. De stärker entreprenörorienteringen genom att driva företag i större utsträckning än andra akademiker och de – och då speciellt arkitekter och formgivare – sysselsätter genom sina företag ett betydande antal utöver sig själva. Utöver de upplevelser konstnärligt verksamma erbjuder andra spelar deras verksamhet en betydelsefull roll för en stads utveckling. Ny internationell forskning visar att det går en kausalitetslänk från kulturutbud till ekonomisk tillväxt – en länk som förklaras av att specialister och välutbildade hellre väljer att bosätta sig i städer med stort än med litet kulturutbud. Det finns ingen anledning att tro annat än att utbudet av konstnärliga aktiviteter i Stockholmsregionen ger upphov till motsvarande positiva effekt för tillväxten. När regionens politiker beslutar om satsningar på konst och kultur bör de därför även uppmärksamma denna tillväxt-effekt. Om det görs blir både kulturlivet rikare och regionen mer attraktiv.

1. Bakgrund och syfte

Få förnekar att konstnärlig verksamhet berikar de orter eller städer där verksamheten bedrivs. Ju större och mer varierat utbud av dramatik, dans, musik och andra konstnärliga upplevelser en region eller stad erbjuder sina invånare och besökare dess högre tenderar den värderas och ju mer lockande blir den för potentiella besökare och inflyttare. Vissa forskare går längre och argumenterar för att konstnärliga aktiviteter i kombination med tolerans för olika livsstilar spelar en närmast avgörande roll för städernas utveckling.¹ Utan att förneka de konstnärliga verksamheternas stora vikt betonar andra den betydelse bra skolor, bra transportsystem och annan grundläggande service har för attraktivitet och utveckling².

Senare års växande och rika flora av studier av konstnärlig verksamhet antyder att konstnärernas och konstens betydelse har kommit att växa i takt med samhällets ökade kunskapsorientering. Till det växande intresset bidrar också en hårdare global konkurrens och insikter om att ett lands, en regions eller en stads långsiktiga ekonomiska utveckling allt mer beror på förmågan till förnyelse. Förnyelseförmågan hänger samman med kreativ kapacitet och viljan att starta och utveckla nya företag.³ Den hänger därmed också samman med tillgången på högutbildade med konstnärligt orienterade utbildningar.⁴

Det finns också mer prosaiska skäl för att konstnärlig verksamhet har kommit att diskuteras mer de senaste åren. Ett kan vara att ansvariga politiker vill minska eller i vart fall se över

nuvarande satsningar på området och som underlag för det behöver mer kunskap om konstnärliga verksamheters produktionsvillkor och betydelse. Ett annat att myndigheter och förvaltningar med direkt ansvar för konstnärliga verksamheter behöver veta mer om konstnärernas arbetsvillkor, inkomster mm för att kunna utveckla sin egen verksamhet. Ett exempel på det senare är den serie studier Konstnärsnämnden nyligen redovisat om inkomster och arbetsvillkor bland konstnärer.⁵ Dessa studier visar bland annat att konstnärer driver egna företag i långt större utsträckning än befolkningen i stort. Så t ex har nästan varannan konstnär enskild firma jämfört med var tionde bland samtliga yrkesutövare.

Föreliggande studie beskriver och analyserar företagsamhet och försörjningsvillkor bland sysselsatta som har en konstnärligt orienterad högskoleutbildning med fokus på dem som har examinerats i Stockholms län. För att få perspektiv på analysen görs av och till jämförelser med civilingenjörer. Studien är fristående men kan ses som en fortsättning på ett större forskningsprojekt om universitetens och högskolornas betydelse för den regionalekonomiska utvecklingen i Stockholmsregionen och Mälardalen.⁶

Rapporten har flera syften. Huvudsyfte är att kartlägga företagsamheten bland sysselsatta som har en konstnärligt orienterad utbildning och försöka förstå varför den är högre än bland andra akademikergrupper. Analyserna innefattar jämförelser mellan olika konstnärliga in-

¹ Se Richard Florida "The Rise of the Creative Class", Basic Books 2002.

² Se Edward Glaeser "The Triumph of the City", The Penguin Press, 2011.

³ Som exempel kan nämnas rapporterna 2010:10 och 2011:03 "The role of cultural industries and the economy at regional and national level" respektive "Entrepreneurship and SME-policies across Europe – The case of Sweden, Flanders, Austria and Poland" från verket för Tillväxtanalys.

⁴ Att Konstfack, KTH, Stockholms Handelshögskola och SU ansvarar för och driver Stockholm School of Entrepreneurship kan ses som ett konkret uttryck för tron på den konstnärliga kompetensens och utbildningens förmåga att bibringa de studerande kreativ kapacitet och entreprenöriell förmåga.

⁵ Margareta Flisbäck "Konstnärernas inkomster ur ett jämställdhetsperspektiv" samt "Konstnärernas inkomster, arbetsmarknad och försörjningsmönster", Konstnärsnämnden 2010 respektive 2011.

⁶ Se Anders Broström, Zara Daghabashyan och Björn Hårsman "Högskolan i regionen", rapport till Vinnova 2011.

riktningar, mellan examinerade i Stockholms län och i andra delar av landet samt mellan dem med konstnärligt orienterad utbildning och högskoleutbildade med teknisk inriktning. Vi försöker klarlägga den konstnärliga utbildningens betydelse genom att också ta hänsyn till inverkan av faktorer som till exempel kön, ålder och skilda arbetsmarknadsvillkor.

Det andra syftet är att redovisa inkomster och inkomstfördelning för de konstnärligt utbildade och tydliggöra vilken roll företagandet spelar för försörjningen. Ett tredje syfte är att belysa vilken roll de konstnärligt utbildades företag spelar för sysselsättningen och vilken roll de konstnärligt utbildade kan tänkas spela för Stockholmsregionens attraktivitet och utveckling.

Det empiriska underlaget kommer i huvudsak från Statistiska Centralbyrån. Vi har utnyttjat en databas med sammanlänkade uppgifter om sysselsatta, företag och arbetsställen för perioden 2004–2008. Som exempel kan nämnas att uppgifter om utbildning, yrke, inkomster, företagsamhet och näringsgren ingår.

Rapporten har disponerats på följande sätt. I nästa avsnitt redovisas vilka ämnesinriktningar som här räknas som konstnärligt orienterade samt hur många sysselsatta som ingår i respektive grupp. För vardera gruppen redovisas också vissa grundläggande data om arbetslöshet och andel som arbetar i Stockholmsregionen. Det tredje avsnittet inleds med en diskussion av entreprenörsbegreppet och vilka definitioner vi använder för att beskriva företagandet. För

varje utbildningsinriktning redovisas uppgifter om de sysselsattas fördelning på anställda, företagare och så kallade kombinatörer, det vill säga sysselsatta som kombinerar anställning och företagande.

I det fjärde avsnittet redovisas inkomster och inkomstspridning för ingående utbildningsgrupper. Där presenteras också statistiska analyser av hur inkomsterna hänger samman med utbildningsområde, läge på arbetsmarknaden, kön, ålder med flera tänkbara förklaringsfaktorer.

Tänkbara orsaker till den höga andelen företagare bland konstnärligt utbildade diskuteras i det femte avsnittet. Diskussionen byggs under med statistiska analyser som kastar visst ljus över frågan om vilken roll utbildningsområdet, arbetsmarknadsvillkoren och andra faktorer spelar för valet mellan att bli företagare, kombinator eller anställd.

Det sjätte och sista avsnittet utnyttjar befintlig forskning om stadsutvecklingens drivkrafter för en kortfattad diskussion om den konstnärligt orienterade utbildningens betydelse för Stockholmsregionens utveckling. Där redovisas också uppgifter om hur många som sysselsätts via de konstnärligt utbildades företag.

Samtliga avsnitt inleds med en kort beskrivning av de frågor som tas upp och avslutas med en likaså kort sammanfattning. Detta både för att underlätta läsningen och för att avsnitten ska kunna läsas fristående från varandra.

2. Sysselsatta med konstnärligt orienterad högskoleutbildning

I detta avsnitt presenteras de konstnärligt orienterade ämnesinriktningar som ingår i studien samt uppgifter om sysselsättning och arbetslöshet för respektive inriktning. För vardera gruppen redovisas också hur stor andel som arbetar med konstnärlig verksamhet samt uppgifter om andelen som arbetar i Stockholmsregionen.

Konstnärlig utbildning har definierats utifrån den officiella statistikens uppgifter om sysselsatta med utbildning inom området "Konst och media". De undergrupper som ingår där har utnyttjats för att avgränsa examinerade från konstnärliga högskolor och för att särskilja följande sex ämnesinriktningar: Bild- och formkonst, Musik, Dans, teater och dramatik, Konsthantverk, Formgivning samt Medieproduktion. Det bör nämnas att Formgivning omfattar utbildning i modedesign, inredningsdesign samt industri- och produktdesign och Medieproduktion utbildning i både film- radio- och TV-produktion, grafisk teknik och bokbinderi samt illustration, reklam, grafisk formgivning och foto. Därutöver ingår en sjunde restgrupp med allmän eller ospecificerad utbildning i "Konst och media".⁷

Arkitektutbildning kan både karaktäriseras som konstnärligt och som tekniskt orienterad. I Sverige svarar de tekniska högskolorna för grundutbildningen och därutöver erbjuder Kungliga Konsthögskolan en teoretiskt orienterad påbyggnadsutbildning. Trots karaktären av gränsfall har arkitektutbildningen i denna rapport räknats som en konstnärligt orienterad utbildning.

De högskoleutbildningar som efter dessa överväganden har klassificerats som konstnärligt orienterade redovisas i **tabell 1**. För varje utbildning finns uppgifter om både antalet sysselsatta år 2008 som examinerats vid Stockholms och vid samtliga lärosäten.⁸ För vissa saknas information om lärosäte vilket kan betyda att uppgifterna för Stockholm kan vara underskattade.⁹

Tabellen visar att inemot 18 000 av landets sysselsatta har en konstnärlig eller konstnärligt orienterad högskoleutbildning. Det motsvarar 2 procent av alla högutbildade sysselsatta och är en liten grupp jämfört med t ex 88 000 civilingenjörer. Men de utgör en dryg tredjedel av alla högskoleutbildade som har konstnärligt orienterade yrken.¹⁰

Tabell 1. Antal sysselsatta år 2008 med tre eller fler års konstnärligt orienterad högskoleutbildning. Examinerade från lärosäten Stockholms län respektive samtliga.

Ämnesinriktning	Examen i Stockholms län	Samtliga	Procentandel med examen i Stockholms län
Arkitektur	1 789	4 944	36,2
Bild- o formkonst	1 392	2 938	47,3
Musik	1 147	3 287	34,9
Dans, teater och dramatik	933	2 042	45,7
Medieproduktion	395	1 299	30,4
Formgivning	741	1 920	38,6
Konsthantverk	96	411	23,4
Konst och media övrig	186	820	22,7
Summa	6 679	17 661	37,8

⁷ Ämnena "Konstvetenskap och konsthistoria" samt "Musik-, dans-, film- och teatervetenskap" som också ingår i huvudområdet Konst och media har exkluderats. Det fåtal som har "Annan utbildning i musik, dans och dramatik" har här förts till ämnesinriktningen "Musik". I kategorin "Konst och media övrigt" ingår här SCB:s två undergrupper "Konst och media allmän" samt "Konst och media ospecificerad". Se bilaga 1 för en mer detaljerad redovisning.

⁸ I den använda databasen räknas alla som arbetat minst 1 timme per vecka i november samma år som sysselsatta. Det går inte att särskilja vid vilka konstnärliga högskolor de erhållit sin examen.

⁹ Uppgift saknas för runt 15 procent för flertalet utbildningsområden men är över 30 procent för Bild- och formkonst samt Musik.

¹⁰ Se avsnitt 2 och bilaga 2 för definition av konstnärligt orienterade yrken.

Av alla högutbildade konstnärer har nästan fyra av tio – cirka 6 700 sysselsatta – fått sin examen vid ett lärosäte i Stockholms län. Det är en hög andel. Bland samtliga högskoleutbildade är motsvarande andel mindre än 20 procent. Inom områdena ”Bild – och formkonst” och ”Dans, teater och dramatik” är Stockholms roll än mer dominerande. Tabellen visar med andra ord att Stockholms konstnärligt orienterade utbildningar med något undantag spelar en mycket viktig nationell roll.

Uppgifterna för år 2008 ger en ögonblicksbild och skulle kunna vara missvisande sett över en längre tidsrymd. För att få en uppfattning om detta och om några trender kan urskiljas har motsvarande uppgifter sammanställts även för åren 2004–2007. Sammanställningen i **tabell 2** klargör att antalet sysselsatta ökat nästan varje år vilket sammantaget lett till att antalet sysselsatta högutbildade konstnärer ökat med drygt 850 personer mellan år 2004 och 2008, vilket motsvarar 3,5 procent per år.

Förändringarna över hela perioden är betydande för framför allt utbildade i Formgivning samt Dans, teater och dramatik – antalet sysselsatta ökar med ca 36 respektive 23 procent. En jämförelse med utvecklingen för samtliga examinerade visar att lärosätena i Stockholm stärkt sin dominans något under dessa fem år. Antalet med konstnärligt

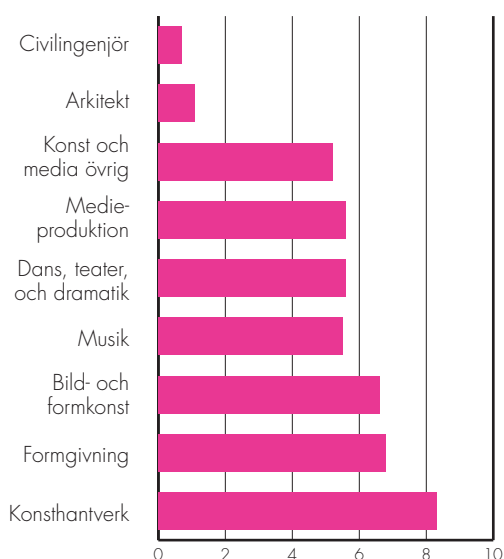
orienterad högskoleutbildning ökar i hela landet med drygt 2000 sysselsatta vilket motsvarar 3,2 procent per år.

Läget på arbetsmarknaden är nära nog notoriskt kärt för konstnärligt utbildade vilket leder till att många är arbetslösa och många har arbeten som inte passar utbildningen, d v s arbeten som ger små eller inga möjligheter att utöva konstnärlig verksamhet. Risken för arbetslöshet hänger mer allmänt nära ihop med utbildningsnivå och med var i landet man arbetar. Ju större och mer varierad arbetsmarknad en person är verksam på dess bättre är chansen att hitta ett passande arbete och dess lägre är risken för arbetslöshet. Utbildningsnivåns betydelse framgår av att arbetslösheten år 2008 var 13,4 procent bland dem med förgymnasial utbildning jämfört med 5,1 procent bland dem med gymnasieutbildning och 3,8 procent bland de med eftergymnasial utbildning. Man skulle i linje med detta kunna förvänta sig att arbetslösheten bland de med minst tre års högskoleutbildning var lägre än 3,8 procent samma år.

Som framgår av figur 1 håller denna slutsats för civilingenjörer – deras arbetslöshet ligger väl under en procent. Men dessvärre gäller motsatsen för alla konstnärligt orienterade utbildningsområden utom arkitektur.

Tabell 2. Antal sysselsatta med konstnärlig högskoleutbildning från Stockholms län år 2004 samt förändring åren 2004–2008.

Ämnesinriktning	Antal år 2004	Ökning/minskning Absoluta tal	2004–2008 Procent
Arkitektur	1 595	194	12,2
Bild- o formkonst	1 334	58	4,3
Musik	1 000	147	14,7
Dans, teater och dramatik	759	174	22,9
Medieproduktion	360	35	9,7
Formgivning	544	197	36,2
Konsthantverk	48	48	100
Konst och media övrig	184	2	1,1
Summa	5824	855	14,7

Figur 1. Arbetslöshet i procent år 2008 för högutbildade inom olika utbildningsområden¹¹.

Arkitekterna, som har en arbetslöshet runt en procent, ligger i detta avseende påtagligt närmare civilingenjörerna än sina konstnärligt utbildade kollegor. Bland de senare är arbetslösheten mellan fem och åtta gånger högre. Den är t ex 5,6 procent för musiker, 6,6 procent för bild- och formkonstnärer och 8,3 procent för konsthantverkare.¹¹ Man skulle mot den bakgrunden kunna gissa att relativt många konstnärer har arbeten som inte passar deras utbildning.

De uppgifter om yrken och näringsgrenar vi har tillgång till kan användas för att belysa det

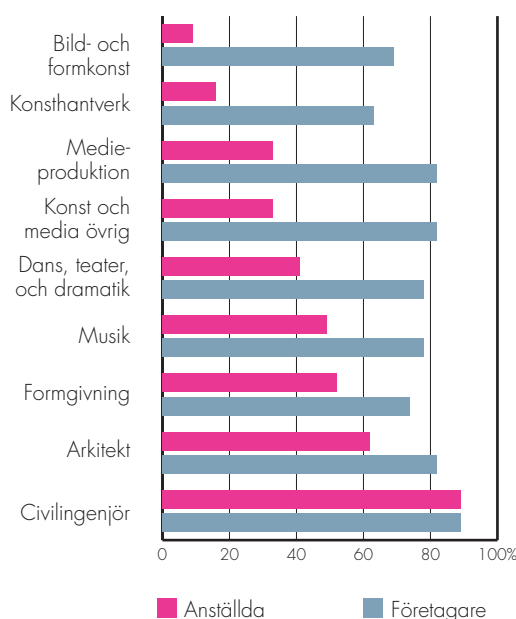
antagandet, eller närmare bestämt för att uppskatta hur många av de konstnärligt utbildade som i sitt arbete utövar konstnärlig verksamhet. I samråd med företrädare för Stockholms konstnärliga högskolor har vi kategoriserat varje yrke och varje näringsgren som konstnärligt respektive ej konstnärligt orienterade. Därefter har det av arbetsgivaren uppgivna yrket respektive av företagen angiven näringsgren använts för att avgöra vilka anställda och företagare som kan tänkas bedriva konstnärlig verksamhet.¹² Som exempel kan nämnas att yrken som skulptörer, skådespelare och musiker har bedömts var konstnärligt orienterade. Det samma gäller näringsgrenar som ”Industri- och produktdesignverksamhet samt ”Litterärt och konstnärligt skapande”.

Som vi kommer att diskutera mer utförligt i rapportens avsnitt tre är många konstnärligt utbildade verksamma både som anställda och som företagare. Dessa så kallade kombinatörer har här kategoriserats efter yrke om inkomsten från anställning är större än inkomsten från respektive företag och efter näringsgren i motsatta fallet.

Resultatet av den sålunda erhållna – erkänt grova – klassificeringen framgår av **figur 2** som visar andelen anställda och företagare som bedriver konstnärlig verksamhet både bland högutbildade med examen från högskolor i Stockholms län och bland samtliga högutbildade.

¹¹ Uppgifterna för arkitekter och civilingenjörer avser andelen som erhållit A-kasseersättning i september enligt SACO:s statistik. Övriga uppgifter avser årsgenomsnitt för personer med eftergymnasial utbildning enligt Arbetsförmedlingens statistik. Vi har här antagit att arbetslösheten är lika för områdena Musik och Dans, teater och dramatik som inte särskiljs i Arbetsförmedlingens statistik.

¹² En fullständig förteckning över inkluderade yrken och näringsgrenar återfinns i bilaga 2. Klassificeringen för civilingenjörer – 87 700 sysselsatta år 2008 varav 24 200 med examen från KTH – har vi gjort på egen hand. Den bygger på en bedömning av vilka yrken respektive näringsgrenar som korresponderar mot deras utbildning och är med nödvändighet än mer approximativ än motsvarande för konstnärligt orienterade utbildningar.

Figur 2. Procentandel av anställda och företagare år 2008 som har ett konstnärligt orienterat arbete respektive ett som korresponderar mot civilingenjörsutbildning. Examinerade vid lärosäten i Stockholm.

Det framgår klart och som förväntat att egenföretagande ger betydligt större möjligheter att bedriva konstnärlig verksamhet. Bortsett från konsthantverkare gäller för alla utbildningsområden att cirka 70 till 80 procent av företagarna examinerade i Stockholm kan dra nytta av sitt konstnärliga kunnande. Mer förvånande är kanske att 20–30 procent driver företag som saknar konstnärlig orientering enligt den här tillämpade klassificeringen. Det kan tolkas som att marknaden för konstnärliga tjänster och produkter är begränsad. Men kanske också som att vissa konstnärer är bra på att utveckla affärsidéer både inom och vid sidan av det konstnärliga området – deras förmåga till nyskapande är kanske inte begränsat till det egna specialområdet.

Möjligheterna att arbeta med konstnärligt skapande är påtagligt mindre bland de anställda. Andelen som kan göra det varierar från mindre än var tionde bland bild- och formkonstnärer till nästan två av tre bland arkitekterna. Skillnaderna speglar institutionella skillnader – så t ex finns teatrar och konserthus som anställer skådespelare och musiker och företag som efterfrågar arkitekter och formgivare. Den betydligt lägre arbetslösheten bland arkitekter talar för att andelen anställda med ett arbete som ger möjligheter till konstnärligt skapande bör vara högre för dem än för övriga grupper. Det visar sig stämma – två av tre arkitekter och nio av tio civilingenjörer har ”rätt” jobb jämfört med en av två formgivare eller musiker och bara var tionde inom bild- och formkonst.

Jämförelser mellan examinerade vid lärosäten i Stockholms län och samtliga examinerade visar att de förra oftare kan ägna sig åt konstnärligt skapande.¹³ Det gäller genomgående och är mest påtagligt för företagare. Så t ex har 78 procent av musikerna med examen från Stockholm företag inom en konstnärligt orienterad näringsgren jämfört med 65 procent av samtliga högt utbildade musiker. Bland de anställda är skillnaderna mindre och i något fall omvända. Förutsatt att de examinerade i Stockholm bosätter sig där i större utsträckning än övriga kan dessa skillnader tolkas som att Stockholmsregionens storlek och mångfald erbjuder konstnärligt utbildade större möjligheter för konstnärligt skapande än andra regioner.

Tidigare studier visar att runt 40 procent av alla sysselsatta med minst tre års högskoleutbildning arbetar i eller på pendlingsavstånd till centrala Stockholm och att koncentrationen till Stockholmsregionen är störst för samhällsvetare och utbildade inom just konst och media.^{14, 15} Motsvarande andel är – inte oväntat – lägst bland

¹³ Se bilaga 3

¹⁴ Pendlingsregionen som utgör Stockholms lokala arbetsmarknad omfattar enligt SCB: Stockholms län, Uppsala län utom Älvkarleby kommun samt Gnesta, Strängnäs och Trosa kommuner i Södermanlands län. Denna region kallas fortsättningsvis i rapporten för Stockholmsregionen. Göteborgs- och Malmöregionen är definierade på motsvarande sätt.

¹⁵ Se Zara Daghbashyan och Björn Hårsman ”Karriärvägar bland examinerade vid Stockholms lärosäten”, rapport 2010:2, Stockholms Akademiska Forum.

lärare och läkare. Koncentrationen till Stockholm har både att göra med arbetsmarknadens storlek och mångfald och med att den verksamhet som högt utbildade är engagerade i ofta kräver dagliga kontakter och möten ansikte mot ansikte. Som visas i **tabell 3** arbetar en övervägande majoritet, mellan 65 och 85 procent, av de examinerade i Stockholm i Stockholmsregionen.¹⁶

Näst formgivare är arkitekter och konsthantverkare mest benägna att fortsätta verka i den "egna" regionen. Uppgifterna för jämförelsegruppen civilingenjörer visar att även dessa i hög grad är trogna sin utbildningsort; 77 procent av de nästan fyra av fem examinerade från KTH arbetar sålunda i Stockholmsregionen. De höga andelarna antyder hur stor betydelse de kontakter och nätverk har som etableras under studietiden. Tabellen visar också att mellan 15 och 35 procent av de examinerade i Stockholm arbetar i andra regioner. Denna "export" motsvaras av en "import" från andra regioner. Av de examinerade i andra regioner arbetar till exempel 40 procent av de utbildade i Dans, teater och dramatik och 33 procent de utbildade i Medieproduktion i Stockholmsregionen.¹⁷

Exporten av bild- och formkonstnärer och av musiker är större än importen men sammantaget har Stockholmsregionens ett importöverskott av konstnärligt utbildade. Det bör också nämnas att majoriteten av de som har examinerats i andra regioner arbetar i Göteborgs- eller Malmöregionen, något som understryker storstädernas stora betydelse för konstnärlig verksamhet.¹⁸

Sammanfattningsvis visar detta avsnitt att runt 18 000 sysselsatta har en konstnärligt orienterad universitetsutbildning och att 6 700 eller 38 procent av dessa har examinerats vid lärosäten i Stockholm. Att en övervägande majoritet av de examinerade i Stockholm också arbetar i Stockholmsregionen indikerar att efterfrågan på konstnärligt utbildade där är hög och att regionen erbjuder goda möjligheter för konstnärlig verksamhet. Andelen som kan dra nytta av sitt konstnärliga kunnande i arbetet varierar beroende på ämnesinriktning och ligger som förväntat påtagligt högre bland företagare jämfört med anställda. Vidare framgår att arbetslösheten bland dem med examen från konstnärliga högskolor är flerdubbelt högre än bland arkitekter och civilingenjörer.

Ämnesinriktning	Arbetsmarknadsregion				Samtliga
	Stockholmsregionen	Göteborgsregionen	Malmöregionen	Övriga regioner	
Arkitektur	84	1	2	13	100
Bild- och formkonst	77	2	4	18	100
Musik	65	5	4	27	100
Dans, teater och dramatik	74	5	3	17	100
Medieproduktion	78	3	5	14	100
Formgivning	85	2	3	10	100
Konsthantverk	81	0	0	19	100
Konst och media övrig	78	3	3	16	100
Civilingenjör	77	3	2	18	100

Tabell 3. Procentandel sysselsatta verksamma i olika regioner bland examinerade med olika ämnesinriktning på lärosäten i Stockholms län år 2008.

¹⁶ En jämförelse med examinerade från andra lärosäten redovisas i bilaga 3.

¹⁷ Se bilaga 4.

¹⁸ Göteborgs- och Malmöregionen är här liktydigt med motsvarande lokala arbetsmarknad.

3. Företagare, anställda och kombinatorer

Avsnittet inleds med en diskussion av begreppen entreprenör och kombinator och därefter redovisas hur de konstnärligt utbildade fördelar sig på företagare, anställda och blandformer däremellan.

Entreprenör och företagare används ofta som synonyma begrepp. Det beror sannolikt på att många entreprenörer är eller i vart fall en gång i tiden startat som egenföretagare. Samtidigt gäller att de som driver säg ett tvätteri eller en korvkiosk snarare benämns företagare än entreprenörer. De som startar verksamheter av nytt slag med potential att växa brukar däremot kallas entreprenörer.¹⁹ Motsvarande tolkning av begreppet entreprenör i dagligt tal förklarar också varför allmänt påhittiga och drivande personer ofta kallas för entreprenörer utan att varken vara eller ha varit företagare – det kan t ex gälla tjänstemän i offentlig sektor, politiker eller personer i organisationer som t ex Amnesty. Inom konsten används nog begreppet innovatör snarare än entreprenör för att karaktärisera dem som förnyat eller förnyar vedertagna uppfattningar om konst och konstnärliga uttrycksformer.

Inom forskningen om varför vissa startar företag och andra inte har dessa tolkningar lett till att man försöker särskilja ”nödvändighetsföretag” och ”möjlighetsföretag”, där det förra prefixet står för tvånget att försörja sig och det senare indikerar en löftesrik verksamhet som successivt kan utvecklas och växa. Ett viktigt motiv för distinktionen är att analyser av varför möjlighetsföretag bildas och hur de utvecklas borde kunna ge idéer för näringspolitik och annan politik som syftar till att främja ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Problemet med distinktionen är att den är svår att göra i förväg, så t ex hade säkert få forskare karaktäriserat den lilla postorderfirma som utgjorde startern för IKEA som något annat än ett nödvändighetsfö-

retag. Inom det konstnärliga området framstår det om möjligt som än svårare att särskilja nödvändighets- och möjlighetsföretag. Att i efterhand karaktärisera de som lyckats utveckla sin verksamhet både konstnärligt och ekonomiskt för möjlighetsföretag och övriga för nödvändighetsföretag räcker inte. Distinktionen måste med hygglig träffsäkerhet göras i förväg för att verkningsfullt bidra vid analyser av drivkrafter och utvecklingsvillkor för egenföretagare.

I forskningen om entreprenörskap brukar man vidare utgå från att valet står mellan att bli företagare eller anställd. Det faktum att en del personer både är företagare och anställda, d v s så kallade kombinatorer, uppmärksammas sällan.²⁰ Analyser som utgår från en förenkling av det slaget kan motiveras om andelen som kombinerar företagande och anställning är få. Men om andelen kombinatorer är stor – vilket gäller för de konstnärligt utbildade – måste det alternativet beaktas för att inte analysen skall bli missvisande.

Förekomsten av kombinatorer understryker också problemet med uppdelningen i nödvändighets- och möjlighetsföretag. Om man t ex tänker sig att det är anställningen som i huvudsak svarar för respektive kombinatorers försörjning blir slutsatsen enligt definitionen ovan att samtliga kombinatorer också driver ett möjlighetsföretag. Det strider mot den till synes rimliga hypotesen att ett möjlighetsföretag kräver ett mycket starkt engagemang av ägaren för att ta till vara sin utvecklingspotential – han eller hon borde helt enkelt inte ha tid nog för en anställning.

Av ovan nämnda skäl görs här inga försök att karaktärisera de konstnärligt utbildades företag som mer eller mindre utvecklingsbara. Och vi kommer – om inte annat sägs – att använda begreppen företagare och entreprenör som synonymer i den fortsatta texten.

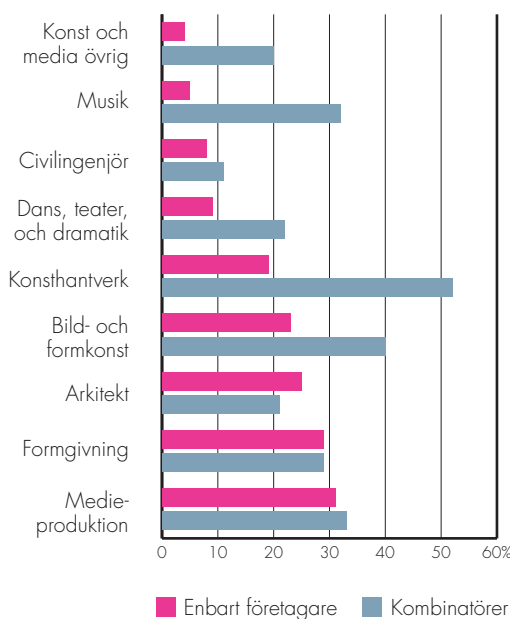
¹⁹ Jämför franskans "entreprendre" vilket betecknar en person som är driftig, handlingskraftig och effektiv.

²⁰ Se dock Zara Daghbashyan och Björn Hårsman "Do universities effect graduates entrepreneurial choice?", paper presented at the 50th congress of the European Regional Science Association in Jönköping 19–23 August, 2010.

I den databas från SCB som vi utgår från finns uppgifter om anställningar, egenföretagande, delägande i företag och olika kombinationer av dessa förvärvsformer för alla sysselsatta. Det finns också uppgifter om kön, ålder mm men självklart ingen information om vilka motiv och personliga överväganden som lett till de observerade förvärvsformerna. En del konstnärligt utbildade kan ha valt att försörja sig genom en eller flera anställningar därför att de saknar eller tror sig sakna förmåga att hantera de ekonomiska och administrativa delarna som följer av företagande och andra kan ha känt sig tvingade att starta eget därför att de inte fått och inte tror sig kunna få en anställning. Åter andra kan ha föredragit företagande därför det möjliggör konstnärlig verksamhet i högre grad än en anställning.

Tidigare studier visar att företagande är långt vanligare bland högskoleutbildade inom området konst och media än bland andra akademikergrupper. En dryg tredjedel i konstnärgruppen är företagare eller kombinerar anställning och företagande jämfört med ungefär var sjätte bland humanister, samhällsvetare och naturvetare och var tionde bland högskoleutbildade tekniker.²¹ Det är det kanske viktigaste motivet för att närmare studera entreprenörskap bland högutbildade inom konstnärligt orienterade områden. I **figur 3** visas hur stora andelar som är företagare (egenföretagare eller delägare i fåmansbolag) eller kombinerar företagande och anställning bland de sysselsatta i denna grupp. För att få ett perspektiv på uppgifterna redovisas motsvarande andelar för civilingenjörer. Denna grupp har valts för jämförelser därför att civilingenjörer liksom arkitekter utbildas vid tekniska högskolor. Ett annat skäl är att de tekniska högskolorna verkar satsa mer resurser än de konstnärliga högskolorna på att främja en-

treprenörskap bland sina studenter. Jämförelser med civilingenjörer är också intressant därför att de genomsnittligt sett kan tänkas ha en kompetensprofil där analytisk snarare än konstnärlig förmåga är mest framträdande.

Figur 3. Procentandel företagare och kombinatörer år 2008 bland examinerade från lärosäten i Stockholm.

Även en snabb blick på figuren visar att så gott som samtliga konstnärsgrepp driver företag i stor utsträckning. Så t ex visar den att 25 procent av arkitekterna och 29 procent av formgivarna enbart verkar som företagare. Och att mer än hälften av konsthantverkarna och var tredje musiker är kombinatörer. Det framgår också klart att de som är utbildade vid konstnärliga högskolor och arkitekterna har en likartad entreprenörprofil. Den grupp som markant skiljer ut sig är civilingenjörerna – ”bara” 8 procent av dem är företagare och 11 procent

²¹ Se t ex Ann Markusen och Greg Schrok ”The Artistic dividend: Urban Artistic Specialisation and Economic Development Implications”, Urban Studies, volym 43, nr 10 samt not 18.

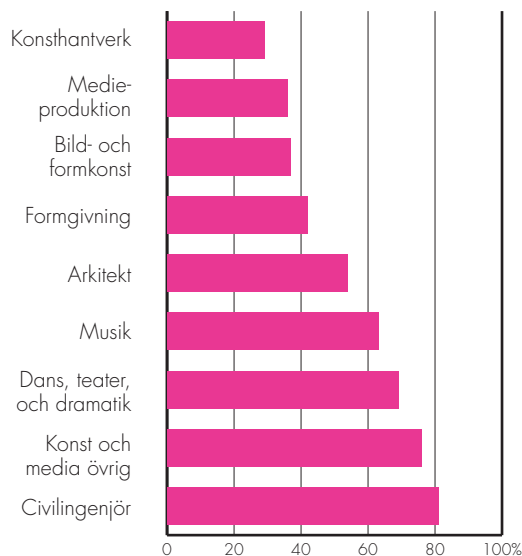
²² Typiskt nog gäller t ex att KTH:s satsar mer på sina blivande civilingenjörer än på sina blivande arkitekter i detta avseende.

kombinatörer. Företagandet bland konstnärligt utbildade verkar ligga på ungefär samma nivå i USA där ungefär var femte arkitekt, var tredje formgivare och hälften av bild- och formkonstnärerna är egenföretagare.²³

En jämförelse mellan de examinerade i Stockholm och samtliga examinerade visar att de förra nästan genomgående driver företag, på heltid eller som kombinatörer, i större utsträckning.²⁴ Det gäller även civilingenjörer. Det enda undantaget bland de konstnärligt utbildade är den lilla gruppen med allmän eller ospecificerad utbildning inom konst och media. Orsaken till att Stockholm ligger högre är troligen, som vi redan varit inne på, de större möjligheter att driva företag inom olika nischområden som erbjuds i Sveriges största och mest tätbefolkade region.

Andelen inom respektive utbildningsområde som varken är företagare eller kombinator klargör, som visas i **figur 4**, än tydligare företagandets betydelse för högutbildade med en konstnärligt orienterad utbildning. Bara runt tre av tio konsthantverkare och fyra av tio formgivare ingår i den gruppen, dvs är enbart anställda. Civilingenjörerna ligger betydligt högre – åtta av tio är enbart anställda.

Det hävdas ofta att den starka företagsamheten bland konstnärligt utbildade speglar deras svårigheter att få en anställning snarare än en stark entreprenörsanda. En jämförelse mellan arkitekter och civilingenjörer visar dock att detta inte kan vara den enda förklaringen. Trots att arbetsmarknadsvillkoren, mätt i termer av arbetslöshet, är ungefär densamma för dessa grupper bildar arkitekterna företag i långt större utsträckning. Antingen man ser till examinerade i Stockholm eller samtliga och antingen

Figur 4. Procentandel sysselsatta inom olika utbildningsområden år 2008 som tillhör kategorin enbart anställda. Examinerade från lärosäten i Stockholms län.

man ser till kombinatörer eller de som är enbart företagare visar figuren att arkitekter är påtagligt mer benägna att driva företag än civilingenjörer. Man kan fråga sig om den högre företagsamheten bland konstnärligt än bland tekniskt utbildade kan ha att göra med skillnader i kreativ talang eller om den snarare kan återföras på skillnader i produktions- och marknadsvillkor och andra faktorer. Den frågan återkommer vi till längre fram.

Vi har även undersökt hur fördelningen mellan anställda, företagare och kombinatörer har förändrats åren 2004–2008.²⁵ Jämförelsen visar förändringarna mestadels är rätt små. Andelen företagare ökat något inom alla utbildningsområden utom arkitektur och formgivning. Andelen kombinatörer har samtidigt minskat något inom de senare två områdena samt bild-

²³ Se tabell 10 i Ann Markusen och Greg Schroom "The Artistic Dividend: Urban Artistic Specialisation and Economic Development Implications", Urban Studies, volym 43, nr10, 2006.

²⁴ Uppgifterna för samtliga examinerade kan på begäran erhållas från författarna.

²⁵ Se bilaga 5. Eftersom vi inte har uppgifter om kapitalinkomster från utdelning och försäljning av aktier för åren 2004 och 2005 används där en något annorlunda definition av "enbart" företagare och "enbart" anställda.

och formkonst och medieproduktion. Summa summarum har det lett till att andelen (enbart) anställda ökat svagt inom arkitektur, bild- och formkonst samt medieproduktion och samtidigt minskat något inom dans, teater och dramatik, musik och konsthantverk.

Ingen åtskillnad har hittills gjorts mellan egenföretagare och delägare i fåmansbolag trots att villkoren skiljer sig åt mellan dessa företagsformer. Egenföretagare fattar beslut på egen hand, bär riskerna själva och tar själva hand om affärsinkomsterna. Med flera ägare kan det vara lättare att skaffa det kapital som kanske krävs för att etablera företaget och verksamheten kan rimligen drivas i större skala när ansvar och befogenheter fördelas på flera händer. Kompetensprofilen för flera nära samverkande ägare bör vidare kunna bli kvalitativt starkare än motsvarande profiler bland även de mest kompetenta egenföretagarna inom samma område.

Det finns också skillnader mellan kombina-

törerna. En del får huvuddelen av sin inkomst från anställning och driver sina företag i mån av tid. Andra arbetar främst i sitt företag men har en anställning vid sidan om. Bland de konstnärligt utbildade finns också många som har flera anställningar. Enligt Konstnärsnämndens tidigare refererade undersökning hade verksamma inom scen- och tonområdet flest jobb. Allra flest jobb hade musiker.²⁶

Vi skall inte närmare gå in på dessa skillnader men ger i **tabell 4** exempel på den mer komplexa bild som präglar anställningar och företagsamhet. Som framgår av de fyra första raderna kan en anställd, utöver att enbart vara anställd, också vara egenföretagare eller delägare i ett fåmansbolag eller bådadera. Det gemensamma för alla dessa grupper av anställda är att anställningen svara för huvuddelen av inkomsten. På motsvarande sätt kan en egenföretagare vara delägare i ett fåmansbolag eller anställd eller bådadera, etc.

Tabell 4. Procentandel anställda, egenföretagare och delägare i fåmansbolag samt kombinationer däremellan bland sysselsatta år 2008 med examen från Stockholms lärosäten i arkitektur, bild- och formkonst, musik, formgivning och medieproduktion.

Ämnesinriktning	Arkitekt	Bild och formkonst	Musik	Formgivning	Medieproduktion
Anställd	53,5	37,0	62,7	42,1	35,9
Anställd och egenföretagare	13,1	30,9	0,8	0,8	1,5
Anställd och delägare	4,9	0,4	24,1	20,4	20,8
Anställd och egenföretagare och delägare	0,7	0,1	0,3	0,7	0
Egenföretagare	8,8	21,3	3,7	20,1	20,5
Egenföretagare och delägare	0,3	0,1	0	0,3	0,3
Egenföretagare och anställd	2,5	8,3	6,8	6,5	10,9
Egenföretagare och delägare och anställd	0,2	0,1	0,1	0,4	0,3
Delägare fåmansbolag	11,9	1,2	1,0	5,4	7,1
Delägare&egenföretagare	4,1	0,7	0,5	3,4	2,8
Summa	100	100	100	100	100

²⁶ Se Maria Flisbäck "Konstnärernas inkomster, arbetsmarknad och försörjningsmönster", rapport Konstnärsnämnden 2011.

Det kanske mest intressanta med dessa exempel är skillnaderna mellan andelen egenföretagare och andelen delägare i fåmansbolag. Bland arkitekterna är andelen ”rena” delägare nästan tolv procent. Motsvarande andel ligger runt en procent för utbildade i bild- och formkonst eller musik och mellan fem och sju procent för utbildade i formgivning eller i medieproduktion. Å andra sidan är ”bara” 8,8 procent av arkitekterna rena egenföretagare jämfört med över 20 procent bland utbildade i bild- och formkonst, formgivning eller medieproduktion. En genomgång av alla konstnärligt utbildade visar att det bara är bland arkitekterna som andelen delägare är större än andelen egenföretagare. I detta avseende liknar arkitekterna mer sina studiekollegor – för de långt mindre entreprenörorienterade civilingenjörerna gäller också att andelen delägare är större än andelen egenföretagare.²⁷

En förklaring till skillnaderna i ägarformer mellan arkitekter och övriga kan vara att de uppdrag eller projekt som respektive grupp vanligen arbetar med skiljer sig åt avseende resursinsatser. Kanske kräver uppdrag inom arkitektur relativt ofta samverkan mellan flera arkitekter och uppdrag inom säg, bild- och formkonst relativt sällan medverkan av mer än en konstnär. Traditioner inom respektive områ-

de kan självklart också spela in. Bland arkitekter är det sedan länge rätt vanligt att etablera ett företag under studietiden eller strax efter examen.²⁸ De som efter examen börjar på en större byrå betraktas inledningsvis närmast som lärlingar. Förutsatt att de utvecklas enligt ägarnas förväntningar kan de efter några år erbjudas att bli delägare. De som inte lyckas lika bra i det avseendet kan söka sig till en annan byrå eller försöka utveckla sina dittills mest vilande företag.

Sammanfattningsvis visar detta avsnitt att samtliga konstnärsgrupper driver företag eller kombinerar företagande och anställning i påtagligt högre utsträckning än andra högutbildade – andelen som ”enbart” har en anställning varierar från mindre än var tredje bland konsthantverkare till drygt två av tre bland utbildade inom området Dans, teater och dramatik vilket kan jämföras med en påtagligt högre andel bland civilingenjörer. Dessa grupper stärker således entreprenörsklimatet i såväl sina respektive regioner som i Sverige som helhet. Avsnittet visar också att företagande är vanligare bland dem som examinerats vid lärosäten i Stockholm än på andra håll. Stockholms lärosäten är således speciellt betydelsefulla för Sveriges entreprenörsklimat.

²⁷ Uppgifterna för de grupper som ej redovisas i tabell 4 kan på begäran erhållas från författarna.

²⁸ Enligt KTH:s senaste rapport om tidigare examinerade, se Per-Anders Östling ”Karriärrapport 2011” är arkitekterna långt mer benägna att starta en egen rörelse än civilingenjörerna.

4. Inkomster och inkomstfördelning

Detta avsnitt klargör vilka medianinkomster de konstnärligt utbildade har, hur inkomsterna skiljer sig åt mellan anställda, företagare och kombinörer samt mellan dem i toppen och botten av inkomstfördelningen. Vidare visas i vilken utsträckning de redovisade inkomstskillnaderna har att göra med utbildningsområde och vilken utsträckning de kan återföras faktorer som ålder, kön och arbetsmarknadsläge.

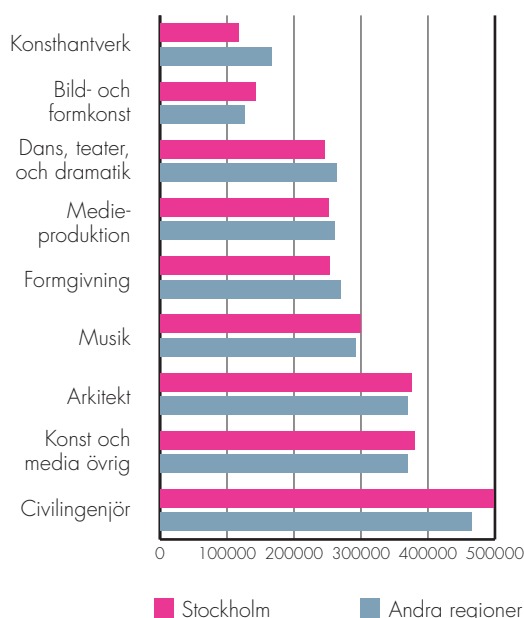
Eftersom arbetslösheten är hög bland alla konstnärligt utbildade utom arkitekter kan man också förvänta sig att många har relativt låga inkomster – om ett stort utbud ställs mot en begränsad efterfrågan tenderar resultatet bli både hög arbetslöshet och låga löner. De inkomstuppgifter vi har tillgång till för denna rapport är löner av anställning, affärsinkomster för dem som är egenföretagare samt löner och till företaget knutna kapitalinkomster för dem som är delägare i fåmansbolag.²⁹ Många kan också ha andra typer av inkomster. Till dessa inkomster – som vi saknar uppgift om – hör stipendier, ersättningar som t ex barn – och bostadsbidrag, pensioner samt bidrag från familjemedlemmar eller andra närstående.

Eftersom inkomstfördelningen är skev, d v s många fler har låg än hög inkomst, ger medelinkomsten en missvisande bild av olika gruppers inkomster. I det följande används i stället medianinkomsten, d v s den inkomst som karakteriseras av att 50 procent av inkomsttagarna har lägre och 50 procent högre inkomst. Därför kallas medianinkomsten också den femtionde percentilen och i linje med detta den inkomst som sagt tio procent av inkomsttagarna ligger under för den tionde percentilen, etc. Den tionde och den nittionde eller den första och den nittionde percentilerna kommer här att användas för att karakterisera inkomsternas fördelning.

I **figur 5** och **tabell 5** ges en översiktlig bild av inkomstnivån och inkomsternas fördelning

för olika utbildningsområden. Inkomsten är definierad som summan av lön, affärsinkomster och kapitalinkomster relaterade till det egna företaget.

Bland dem med konstnärligt orienterad utbildning är medianinkomsten högst för arkitekter och gruppen ”övriga” inom konst och media, 375 000 respektive 380 000 kronor. Bild- och formkonst samt konsthantverkare ligger i botten och har betydligt lägre inkomster än övriga. Att högskoleutbildade inom konsthantverk samt bild- och formkonst har månadsinkomster strax under 10 000 respektive 13 000 kronor måste se som minst sagt anmärkningsvärt. Det kan jämföras med civilingenjörernas medianinkomst som räknat per månad är drygt 41 000 kronor. En jämförelse med examinerade vid andra lärosäten visar att de som regel har lägre medianinkomster. Motsatsen gäller dock för områdena Dans, teater och dramatik, Formgivning samt Medieproduktion.³⁰

Figur 5. Medianinkomst i kronor för sysselsatta år 2008 examinerade i Stockholm och i andra regioner.

²⁹ Dessa kapitalinkomster kan bestå av aktieutdelning och inkomst från försäljning av aktier.

³⁰ Det bör tilläggas att inkomsterna bara blir marginellt högre om personer över 65 år exkluderas från jämförelsen.

Tabell 5. Medianinkomst samt percentil tio och nittio för sysselsatta år 2008 examinerade i Stockholm.

	Median	Percentil 10	Percentil 90
Arkitekt	374 929	120 000	623 524
Bild- och formkonst	141 950	-13 993	323 188
Dans, teater och dramatik	246 162	79 347	440 292
Musik	299 672	85 353	464 730
Formgivning	252 896	33 330	456 505
Konst och media övrig	380 096	89 655	607 067
Konsthantverk	117 620	-28 870	280 391
Medieproduktion	252 013	23 744	453 333
Civilingenjör	498 344	250 388	899 172

De låga inkomsterna för konstnärligt utbildade innebär inte att söktrycket till respektive utbildning är lågt. Det är tvärtom högt. Så t ex är söktrycket till arkitektutbildning på KTH sedan länge påtagligt högre än till olika civilingenjörsprogram. Att många som påbörjar högre studier trots förväntad låg inkomst fortsatt söker sig till konstnärligt orienterade utbildningar måste rimligen betyda att deras ambitioner att efter studierna utnyttja sina konstnärliga talanger väger tyngre än möjligheterna att få inkomster i nivå med andra högskoleutbildade.

Uppgifterna i tabell 5 om inkomsternas fördelning visar bland annat att tio procent av arkitekterna har inkomster under 120 000 kronor och tio procent inkomster som är högre än 624 000. Motsvarande gränser för den lägst betalda gruppen bland de konstnärligt utbildade, konsthantverkarna, är minus 29 000 kronor respektive 280 000 kronor. Även bland de utbildade inom bild- och formkonst har en stor andel negativ inkomst – den tionde percentilen är – 14 000 kronor. Spännvidden mellan percentil tio och nittio visar att konststuderande både löper risker att bli del av ett ”konstnärsproletariat” och har möjligheter att få en god inkomst. Uppgifterna klagör därmed också att

en stor andel av de konstnärligt utbildade behöver andra inkomstkällor för att klara en rimlig försörjning. Signifikativt nog ligger percentil tio bland civilingenjörer högre eller i nivå med medianinkomsten för utbildade i både bild- och formkonst, dans, teater och dramatik, formgivning, konsthantverk och medieproduktion.

Inkomstskillnaderna inom och mellan olika utbildningsområden framgår än mer markerat om man i stället ser på percentil ett och nittio.³¹ Den högst betalda procenten har inkomster som överskrider en dryg miljon bland arkitekter, 886 000 kronor inom området dans, teater och dramatik samt 822 000 bland formgivare. Inkomstgränsen för den procent som har lägst inkomst ligger under nollstrecket för grupper utom civilingenjörer.

Hur skiljer sig inkomsterna åt för dem som är anställda, företagare och kombinatorer? Om vi antar att många är villiga att ”offra” en del inkomst såvitt de därigenom får större möjligheter att utöva sitt konstnärliga kunnande skulle man kunna tro att medianinkomsten för företagare ligger under den för anställda. En alternativ hypotes som pekar i samma riktning är att anställda ersätts efter den starkaste och småföretagare efter den svagaste egenskapen i sin kompe-

³¹ Se bilagetabell 6.

tensprofil. Detta därför att arbetsgivare tenderar efterfråga specialister och därför att småföretagare måste vara lite av tusenkonstnärer.

Det är svårare att säga något om inkomsten för dem som både är företagare och anställda. Man kan t ex tänka sig att de startar ett företag för att stärka den inkomst anställningen ger men också att tar en deltidsanställning för att kunna fortsätta driva ett företag trots att det ger låga inkomster.

Som framgår av **tabell 6** har gruppen ”enbart anställda” genomgående högre inkomst än gruppen ”enbart företagare”. Kombinatorernas inkomst ligger likaså genomgående högre än företagarnas med ibland högre och ibland lägre än inkomsten för anställda.

Företagare utbildade i konsthantverk har en medianinkomst som ligger nära noll och de inom områdena bild- och formkonst och musik har likaså mycket låga inkomster. Man kan med fog fråga sig om dessa grupper förväntade sig så låga inkomster när de etablerade sina företag. Om det är så måste de rimligen fästa mycket stor vikt vid den frihet att utöva konstnärskap som eget företagande möjliggör.

Skillnaderna i inkomst mellan olika utbild-

ningsområden är inte oväntat minst bland anställda och störst bland företagare. För anställda finns regler om lägsta lön och förhållandevis få riktigt välbetalda tjänster men företagare kan såväl göra förluster som få höga inkomster.

För alla anställda utom de utbildade i dans, teater och dramatik samt konsthantverk är medianinkomsten lägre för de som examinerats vid andra lärosäten än i Stockholm. Motsvarande tydliga mönster gäller inte för företagare och kombinatorer.^{31, 32}

Att så många konstnärligt utbildade trots detta väljer att bli företagare skulle också kunna bero på att de tror sig kunna lyckas bättre än flertalet inom samma utbildningsområde, d v s hoppas hamna i den övre snarare än i den mellersta eller nedre delen av inkomstfördelningen. Den hypotesen kan beläggas genom att jämföra percentil nittio, den inkomstnivå som avskiljer de tio procent som har högst inkomst, bland anställda, företagare och kombinatorer inom olika utbildningsområden. En sådan jämförelse visar att den inkomstnivån är högre för företagare än anställda bland arkitekter, civilingenjörer samt utbildade i dans, teater och dramatik och i musik.³³ För dessa fyra grupper samt för formgivare gäller också att

Tabell 6. Medianinkomst i kronor år 2008 för anställda, företagare och kombinatorer examinerade i Stockholm.

	Enbart anställda	Enbart företagare	Kombinatorer
Arkitekt	380 707	347 708	382 669
Bild- o formkonst	204 067	22 701	122 312
Dans teater o dramatik	244 219	184 386	283 293
Musik	309 200	72 185	293 253
Formgivning	297 815	140 335	232 750
Konst och media övrig	388 403	67 401	369 180
Konsthantverk	168 546	404	113 262
Medieproduktion	302 170	179 831	247 419
Civilingenjör	500 383	430 591	529 582

³¹ Se bilagetabell 6.

³² I tabell 6 och bilagan ej redovisade uppgifter kan på begäran erhållas från författarna.

³³ Se noten ovan.

percentil nittio är högre för kombinatorer än anställda. Så t ex är den 90:e percentilen 570 000 kronor för företagare, 520 000 för kombinatorer och 400 000 för anställda inom dans, teater och dramatik. Denna rangordning till företagarnas och kombinatorernas fördel blir än mer markant om man jämför den 99:e percentilen. Formgivarna är den enda grupp som i den jämförelsen har högst inkomst genom anställning.

Det bör tilläggas att idén om de högsta inkomsternas betydelse som incitament för att bli företagare måste kompletteras med ett antagande om att de som gör valen också fäster liten vikt vid risken att hamna i motsatt ände av inkomstfördelningen. De i detta avseende räddhågsna föredrar säkert en anställning. Graden av oförvägenhet och attityden till risk kan med andra ord också förväntas spela en roll för valet att etablera eller inte etablera ett företag.

Ytterligare ett sätt att beskriva riskerna är att för varje utbildningsområde beräkna hur stor andel av kollegorna som en företagare eller en kombinator måste lämna bakom sig i inkomstligan för att få en inkomst som är större än noll. En sådan kalkyl visar att andelen företagare som riskerar få inkomster under nollstrecket varierar från sju procent bland arkitekter till 29 procent för bild- och formkonstnärer och inte mindre än 37 procent för konsthantverkare.³⁴ Kombinatorerna klarar sig påtagligt bättre men för utbildade vid konstnärliga högskolor i Stockholm gäller likväl att mellan 4 och 14 procent riskerar hamna under nollstrecket.

De hittills redovisade skillnaderna i inkomster mellan utbildningsområdena och mellan företagare, anställda och kombinatorer kan till en del återspegla inverkan från faktorer som t ex ålder, kön och etnisk bakgrund. För att i möjligaste mån kunna renodla vilken påverkan på inkomsten som utbildningsområdet har och vad

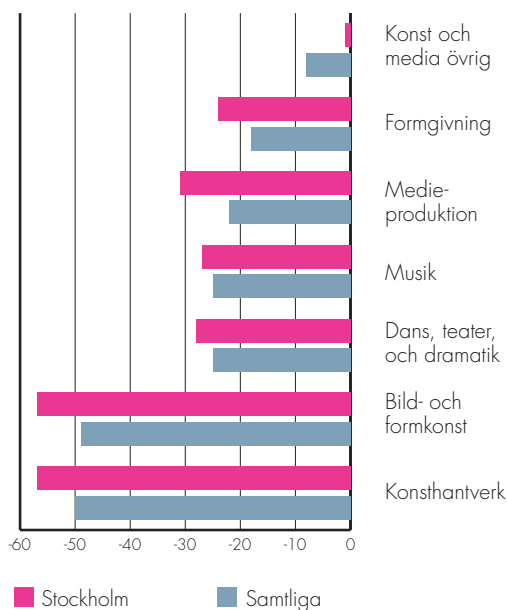
påverkan av andra faktorer betyder har vi också gjort statistiska sambandsanalyser, så kallade regressionsanalyser. Vi har för det första analyserat hur inkomsten samtidigt påverkas av utbildningsområde, av att vara anställd, företagare eller kombinatorer, av ålder och arbetslöshet med flera faktorer. För att se om inverkan av faktorer som säg ålder och kön skiljer sig åt mellan olika utbildningsområden har vi också gjort motsvarande analyser separat för vart och ett av de konstnärligt orienterade utbildningsområdena. Alla sambandsanalyser har gjorts både för de examinerade i Stockholms län och för samtliga i landet (eller utomlands) examinerade. Vi har inkluderat data för vart och ett av åren 2004–2008 och får därmed också en uppskattning av inkomstutvecklingen.

De huvudsakliga slutsatser som kan dras av analyserna som inkluderar samtliga utbildningsområden är att inkomstskillnaderna områdena emellan består men blir påtagligt mindre när inverkan från andra så kallade förklaringsfaktorer statistiskt sorteras bort. Skillnaderna är också, som **figur 6** visar, fortsatt större bland dem som är examinerade i Stockholm än bland dem som examinerats vid andra lärosäten.

Jämfört med arkitekternas inkomst som är högst ligger gruppen ”Konst och media övriga” samt ”Formgivning” närmast och ”Konsthantverk” tillsammans med Bild- och formkonst” längst ifrån. För examinerade i Stockholm gäller t ex att en manlig formgivare med svensk etnisk bakgrund som är trettio år och har en konstnärligt orienterad anställning i en viss region kan räkna med att få tre fjärdedelar av inkomsten för en arkitekt med motsvarande bakgrund.³⁵ På motsvarande sätt kan en kvinnlig konsthantverkare med utländsk etnisk bakgrund som är fyrtio år och företagare räkna med knappt hälften av en arkitekts inkomster.

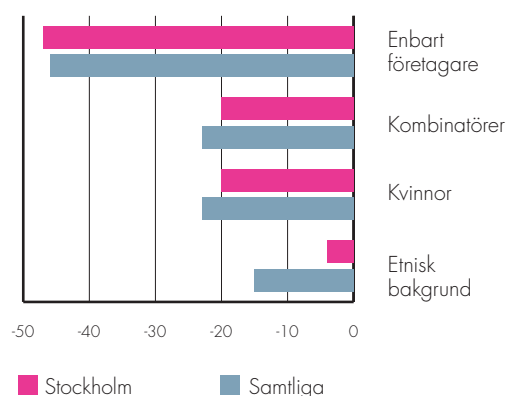
³⁴ Se bilaga 7.

³⁵ ”Tre fjärdedelar” respektive ”knappt hälften” av arkitekternas inkomst är ungefär liktydigt med de i figuren angivna skillnaderna om 24 respektive 57 procent.

Figur 6. Procentuella inkomstskillnader jämfört med arkitekter för sysselsatta med olika konstnärlig utbildning. Standardiserade resultat för examinerade i Stockholm och samtliga examinerade baserade på regressionsanalyser för perioden 2004–2008.

än i andra regioner. Analysen visare vidare att inkomsterna som förväntat ökar, om än i avtagande takt, med ökad ålder. Likaså förväntat visar den att en högre arbetslöshet är associerad med lägre inkomst och att inkomsterna ökat under perioden 2004–2008.

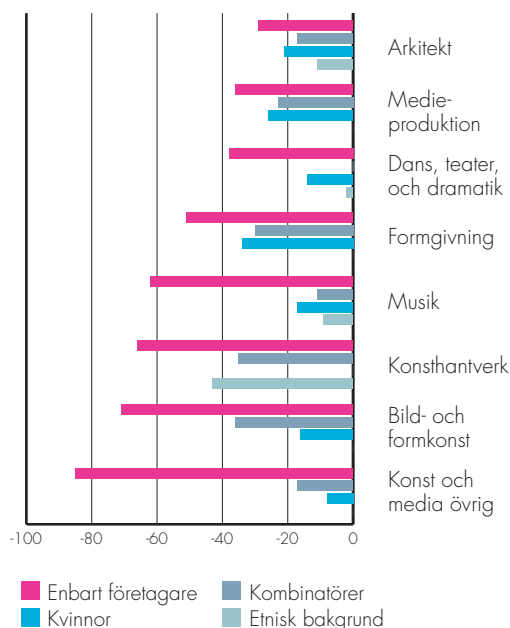

Figur 7. Procentuell inkomstskillnad jämfört med att vara anställd, man och ha svensk etnisk bakgrund. Standardiserade resultat för examinerade i Stockholm och samtliga examinerade.

Figur 7 visar att företagare och kombinatörer har betydligt lägre inkomster än anställda även sedan inverkan av ålder, kön med flera faktorer sorterats bort. Så t ex gäller för examinerade i Stockholm att företagarnas inkomst motsvarar cirka hälften och kombinatörernas fyra femtedelar av de anställdas inkomst. Skillnaderna har samma storleksordning om alla examinerade inkluderas. Mindre förvånande men mer beklagligt är att kvinnor har markant lägre inkomster än män och de med icke-svensk etnisk bakgrund lägre än de med svensk bakgrund – skillnaderna för examinerade i Stockholm är 20 respektive 4 procent.

Sambandsanalysen visar därutöver att de som har en anställning eller driver en verksamhet i linje med sitt utbildningsområde har runt 15 procent högre inkomster än övriga oberoende av var de har examinerats. Kanske något mer förvånande gäller vidare att inkomsterna inte är signifikant högre i Stockholmsregionen

När inkomstanalysen görs enligt ovan antas implicit att faktorer, som t ex ålder och kön, påverkar inkomsten lika mycket inom varje utbildningsområde. Motsvarande analyser gjorda för vart och ett av de konstnärligt orienterade utbildningsområdena visar att den hypotesen inte stämmer. Visserligen blir resultaten i grova drag desamma som de nyss redovisade. Så t ex gäller för varje utbildningsområde att företagare och kombinatörer har lägre inkomster än anställda, och att inkomsterna ökar med stigande ålder. Likheterna till trots finns som **figur 8** visar betydande skillnader.

Figur 8. Procentuell inkomstskillnad jämfört med att vara anställd, man och ha svensk etnisk bakgrund för olika utbildningsområden.³⁶ Standardiserade resultat för examinerade i Stockholm och samtliga.

Låt oss först se på inverkan av att vara företagare eller kombinator jämfört med att vara anställd. Jämförelsen visar att arkitekter förlorar minst, 29 procent, och de i gruppen ”Konst och media övrig” mest, 85 procent, på att vara företagare. Bland kombinatorerna är motsvarande förluster lägre. De är inte statistiskt signifikanta inom området Dans, teater och dramatik, vilket framgår av att motsvarande liggande stapel saknas, och de är störst, 36 procent, för bild- och formkonstnärer. Inkomstskillnaderna till kvinnors nackdel är inte statistiskt signifikant bland konsthantverkare men är 34 procent bland formgivarna. Att ha en icke-svensk etnisk bakgrund reducerar inkomsten med mer än 40 procent bland konsthantverkare och med runt tio procent bland arkitekter och musiker men har ingen signifikant inverkan på inkomsten inom övriga utbildningsområden.

Regressionsanalyserna visar därutöver att

inkomstfördelen för dem som arbetar med skapande verksamhet inte är signifikant för arkitekter, konsthantverkare och utbildade inom området ”Konst och media övrig”. Fördelen är störst, 31 procent, bland formgivarna.

Eftersom arbetslöshet speglar en svag efterfrågan på arbetskraft skulle man kunna förvänta sig ett negativt samband mellan inkomst och arbetslöshet inom varje utbildningsområde. Formgivning är dock det enda område för vilket detta gäller. För övriga utbildningsområden är sambandet mellan inkomst och arbetslöshet inte statistiskt signifikant.

Inverkan på inkomsten av att arbeta i Stockholmsregionen skiljer sig åt mellan utbildningsområdena. Inom området dans, teater och dramatik är inkomsten lägre och bland arkitekter och i synnerhet konsthantverkare högre för dem som arbetar i Stockholmsregionen jämfört med övriga delar av landet. Påverkan går från minus elva procent för dans, teater och dramatik till plus 30 procent för konsthantverkare. För övriga utbildningsområden är inte skillnaden statistiskt signifikant.

En viktig om än inte oväntad slutsats som kan dras av all denna sifferexercis är att alla med konstnärligt orienterad utbildning kan förvänta sig en förhållandevis låg inkomst. Samtidigt gäller att inkomstspridningen är stor mellan och framför allt inom utbildningsområdena – arkitekter kan räkna med runt tre gånger så höga inkomster som konsthantverkare och bild- och formkonstnärer och de högst betalda formgivarna med tio gånger mer i årsinkomst än sina sämst betalda kollegor. Skillnaderna mellan utbildningsområden består men blir mindre när inverkan från faktorer som ålder, kön, med flera rensas bort. Vidare gäller att inkomsterna är påtagligt lägre för företagare och kombinatorer än för anställda och att denna skillnad likaså krymper när inverkan av andra faktorer beaktas. Det framgår också att kvinnor har läg-

³⁶ Observera att liggande staplar saknas om motsvarande skillnader inte är statistiskt signifikanta.

re inkomster än män och att den skillnaden är särskilt markant bland formgivare.

Trots den för flertalet förväntat låg inkomsten och den stora inkomstspridningen är söktrycket högt till alla konstnärligt orienterade utbildningar. En bidragande orsak kan vara bristfälliga kunskaper om vad som väntar efter examen. Många av lärosätena informerar därför tidigt om förväntade anställnings- och försörjningsmöjligheter. Ett problem lärosä-

tena har svårare att göra något åt är den sociala snedrekrytering som kan tänkas bli resultatet av en låg och osäker förväntad inkomst efter avklarade studier.

Slutligen tydliggör redovisningen svårigheterna att förklara varför så många väljer att driva företag eller kombinera företagande och anställning – det beror uppenbarligen på andra faktorer än förväntad förtjänst.

5. Orsaker till att företagande är vanligt

Syftet med detta avsnitt är att försöka förklara varför så många driver företag bland de konstnärligt utbildade. Det görs dels genom att knyta an till forskningen om entreprenörskap, dels genom en empirisk analys där sannolikheten att bli eller vara företagare kopplas till förklaringsfaktorer som t ex utbildningsområde, arbetsmarknadsläge och kön.

Det ligger säkerligen många överväganden bakom ett beslut att bli företagare. Till de faktorer som de flesta funderar över innan de etablerar en egen verksamhet hör troligen vilken inkomst det kan tänkas ge, vad risken är att det går sämre än förväntat och hur stort behovet är av startkapital för att komma igång och t ex hyra en lokal. Alternativen till att helhjärtat satsa på ett företag är för de flesta att vara anställd eller att kombinera företagande och anställning. Det betyder att möjligheterna att få hel- eller deltidanställningar liksom resulterande inkomst också påverkar beslutet att starta eller inte starta ett företag. Andra faktorer som inverkar är personliga egenskaper och ambitioner som t ex vilja att själv bestämma, påhittighet och uthållighet, benägenhet att ta risker samt sinne för affärer. Det gör säkert också tidigare erfarenheter, fas i livscykeln och möjligheter att få ekonomiskt stöd från familjen eller från andra håll.

Allmänna resonemang av detta slag säger inte mycket om varför de konstnärligt utbildade etablerar företag i högre utsträckning än andra högutbildade. Men de indikerar att möjligheterna, eller kanske snarare svårigheterna, att få en anställning har betydelse. Och att skillnader mellan konstnärligt utbildade och andra högutbildade avseende personliga egenskaper likaså kan inverka. Eftersom en viktig utmaning för entreprenörer är att utveckla nya och kommersiellt gångbara idéer är det särskilt intressant att fundera över påhittigheten eller kreativitetens

betydelse eller närmare bestämt om konstnärligt utbildade i allmänhet kan tänkas vara mer kreativa än andra högutbildade och om detta i så fall förstärker deras benägenhet att bli entreprenörer.

Forskningen inom området kognitiv psykologi ger visst underlag för att diskutera den senare frågan. Utgångspunkten där är att man får nya idéer genom att på olika sätt modifiera, utvidga eller transformera kunskaper man redan har och att inslaget av nytänkande eller kreativitet beror på vilka mentala processer som används för att generera idéerna. Befintliga kunskaper kan bearbetas ett otal sätt men följande tre typer av kognitiva processer brukar ses som speciellt betydelsefulla för tankeprång mellan befintlig och ny kunskap, d v s för kreativitet.³⁷

- konceptuell kombination av begrepp
- användning av analogier och metaforer
- abstrahering och initial problemformulering

Mental integrering av till synes oförenliga begrepp, som kallas Janustänkande när två motstående idéer smälts samman, är vanligt inom både konst, naturvetenskap och arbete med utveckling av nya produkter och produktionsprocesser. Mozarts symfonier och da Vincis målningar är exempel inom konsten och koncept som ”datorvirus” och ”alkoholfritt öl” i språkbruk respektive marknadsföring av nya produkter. Den positiva kopplingen mellan kreativitet och förmåga att integrera till synes oförenliga koncept stöds av både historiska fallstudier och kontrollerade experiment.

Att tillämpa analogier eller metaforer innebär att transformera ett begrepp eller en tankegång från ett område till ett helt annat. Metaforer är kanske allra vanligast inom litteratur och speciellt poesi men används också inom många andra områden. Ofta citerade exempel

³⁷ Beskrivningen av de tre processerna är hämtad från en översikt av Thomas, B. Ward: ”Cognition, creativity and entrepreneurship”, *Journal of Business Venturing*, Volym 19, sid 173-188, 2004.

på analogier är fysikern Rutherfords användning av solsystemet som metafor för väteatomens struktur och "omvandlingen" av Romeo och Julia till West Side Story. Även metaforens kreativa kraft stöds av experiment.

Det explorativa arbetssätt som konstnärer ofta tillämpar har också visat sig främja nytänkande. Skälen är två: dels kan en explorativ ansats för att ta sig an ett problem ses som en grundläggande teknik för att formulera, omformulera och abstrahera problemet ifråga, dels tycks generering av nya idéer gynnas ju mer generellt och ju mindre konkret ett problem formuleras. Som exempel kan nämnas den skissteknik som arkitekter ofta tillämpar i sina inledande analyser av ett projekt. Inom naturvetenskapen skulle man kanske kunna se Einsteins nydanande insatser som det fruktbara utfallet av en hög abstraktionsförmåga. Både fallstudier och experiment ger stöd för hypotesen att engagemang i formuleringen av ett problem som regel stärker lösningens kvalitet och originalitet.

Forskningen inom området kognitiv psykologi ger inget svar på frågan om konstnärligt utbildade i allmänhet kan tänkas vara mer kreativa än andra grupper. Vad den visar eller i vart fall antyder är att de mentala processer och arbetstekniker som historiskt och i experiment visat sig främja kreativitet är just de som ofta tillämpas i konstnärligt orienterat arbete.

Den ekonomiska forskningen om entreprenörskap ger också viss vägledning för diskussionen om varför konstnärligt utbildade i så stor utsträckning är företagare. Utgångspunkten i den forskningen är att de som står inför beslutet att starta ett företag är rationella och väl-informerade personer som jämför resulterande nytta och risker med motsvarande nytta och risker kopplade till en anställning. Vi har inte funnit några studier där möjligheten att kom-

binera anställning och entreprenörskap ingår som ett tredje alternativ. De teoretiska modellerna för att beskriva valet mellan anställning och eget företag är av två slag. I den enklaste modellen antas att alternativen rangordnas efter förväntad inkomst och inkomstvariation. Ju högre inkomst ett eget företag förväntas generera jämfört med en anställning dess större är sannolikheten att det etableras. Detta förutsatt inkomstvariation för de jämförda alternativen är desamma. Om inkomstskillnaderna mellan de lägsta och de högsta inkomsterna är större för företagare än anställda blir valet svårare och beroende på attityden till risk. Några kan förväntas lockas av utsikterna att i bästa fall få en mycket hög inkomst som företagare. Andra avskräcks på motsvarande sätt av risken för att hamna i andra änden av inkomstskalan och föredrar därför en anställning. Empiriskt kan modeller av detta slag till en del testas med den information som finns i den här använda databasen. Det kan göras genom att statistiskt uppskatta hur sannolikheten att vara eller att bli företagare hänger ihop med förväntad inkomst och inkomstspridning enligt ovan, med arbetslöshet som en indikator på möjligheterna att få en anställning samt med faktorer som t ex ålder, kön och utbildning. Hur attityderna till risk påverkar valet går däremot inte att analysera.

Den andra modelltypen är mer sofistikerad och tar sin utgångspunkt i att varje person har en uppsättning kompetenser som t ex förmåga att kommunicera, förmåga att samarbeta, kunskande inom olika ämnesområden och kreativ förmåga.³⁸ Uppsättningen kompetenser eller kompetensprofilen antas variera mellan olika personer så att vissa har såg en flack profil och andra en som karaktäriseras av en markerad topp. Följande antaganden görs för att koppla kompetensprofilens form till valet mellan att bli företagare och anställd.

³⁸ Se Edward P. Lazear "Balanced skills and entrepreneurship", The American Economic Review, Volym 94, nr 2, 2004 och "Entrepreneurship", Journal of Labor Economics, Volym 23, nr 4, 2005.

Framgångsrika företagare är ofta bra på många snarare än på få områden. De behöver självklart inte vara specialister på alla relevanta områden men de måste vara tillräckligt kunniga för att anställa eller anlita de specialister som verksamheten kräver. Företagare antas sålunda behöva vara lite av tusenkonstnärer för att lyckas. I linje därmed antas att det är den svagaste länken i företagarens kompetensprofil som avgör hur väl företaget lyckas. Bland anställda antas tvärtom att det är den starkaste av hans eller hennes olika kompetenser som avgör hur stor inkomsten blir med argumentet att den fortgående arbetsdelningen lett till att specialister efterfrågas i allt högre grad. Och att specialisterna får mer betalt ju kunnigare de är inom sina respektive specialområden. Om dessa antaganden är riktiga kan man förvänta sig påtagliga skillnader mellan kompetensprofilerna bland företagare och anställda. Empiriska analyser tycks bekräfta detta. Så t ex visar en studie av alumner från Stanforduniversitetet att de som är företagare karaktäriseras av en bredare och mindre specialiserad kurskomponering än de som är anställda. En studie av ett stort urval sysselsatta i Tyskland ger likaså stöd för hypotesen och visar att både bredd i utbildning och erfarenheter av flera yrken inverkar positivt på sannolikheten att bli företagare.³⁹

Det är svårt att säga om de konstnärsutbildade är mer av tusenkonstnärer än andra högutbildade. Det höga söktrycket till arkitektutbildningen talar rimligen för att det för denna grupp krävs höga betyg i flera ämnen för att komma in. Bredden bland övriga vet vi inget om eftersom antagningen till konstnärliga utbildningar sker med arbetsprover. Det kan också vara så att fler

konstnärer än andra av ekonomiska skäl tvingas ta olika jobb för att klara sin försörjning och att resulterande bredd i erfarenheter successivt gör dem mer benägna att senare bli entreprenörer.

Anekdotisk information tyder på att de konstnärligt utbildades möjligheterna att utöva sitt konstnärskap och behålla identiteten som konstnärer är viktiga drivkrafter för besluten att etablera företag. Som vi redan varit inne på kan detta för vissa vara så viktigt att de hellre driver en egen verksamhet som genererar små inkomster än tar en bättre betald anställning som omöjliggör konstnärligt skapande annat än på fritid. Samtidigt kan det administrativa arbete som är förknippat med företagande av andra ses som så avskräckande att de trots starka konstnärliga ambitioner hellre försöker få en anställning.

Motsvarande höga värdering av arbetets innehåll återfinns bland forskare. I en aktuell studie om den akademiska utbildningens ekonomiska avkastning visas t ex att civilingenjörer som forskarutbildar sig inte kan räkna med att investeringen betalar sig i form av högre framtida inkomster.⁴⁰ De som gör det valet måste med andra ord, liksom många konstnärligt utbildade fästa stor vikt vid andra, icke-ekonomiska, värden. Vi har inte funnit några exempel på att värden av det slaget beaktas i ekonomiska analyser av entreprenörskap. Det finns dock exempel i ekonomiska analyser gjorda på andra områden. Så t ex ger en studie av vinhandlare i Kalifornien belägg för att vissa producenter accepterar lägre vinster förutsatt att verksamheten tillfredställer dem på annat sätt.⁴¹ Benägenheten att offra vinst för andra värden visar sig vara vanligast bland dem som producerar viner av mycket hög kvalitet och som säljs till ett högt pris. De vin-

³⁹ För den tyska studien hänvisas till Wagner J. "Testing Lazear's jack-of-all-the-trades view of entrepreneurship with German micro data", Applied Economic Letters, Volym 10, 2003.

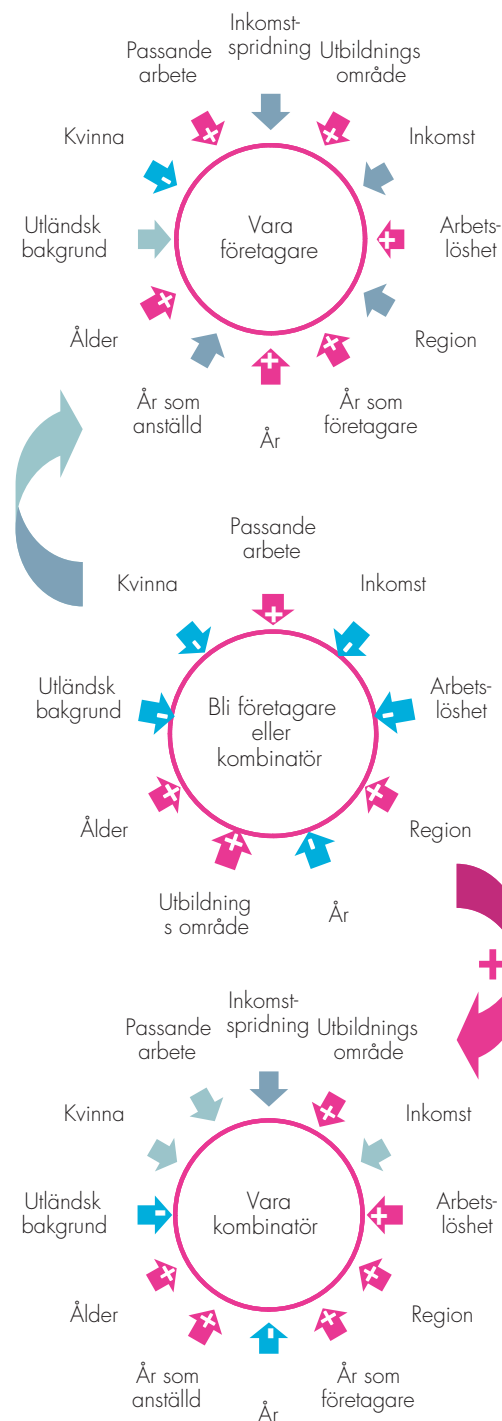
⁴⁰ Se Zara Daghbashyan och Björn Hårsman "Avkastning på högre utbildning bland examinerade vid Stockholms lärosäten", Rapport 2011:1, Stockholms Akademiska Forum.

⁴¹ Se Fiona M Scott Morton och Joel M Podolny "Love or Money? The Effects of Owner Motivation in the California Wine Industry" The Journal of Industrial Economics, Volym 50, No. 4, 2002

producenter som är inriktade på viner med lägre kvalitet tycks vanligen ha enbart vinsten som drivkraft.

I följande analyser av vad som styr valet mellan vara företagare, anställd eller kombinator tar vi i möjligaste mån tagit hänsyn till diskussionen ovan. Så t ex beaktas vikten av att få utöva sitt konstnärskap och bredden i erfarenheter. Det görs dels genom att utnyttja den i tidigare avsnitt redovisade indelningen i konstnärligt och ej konstnärligt orienterade yrken och näringsgrenar och motsvarande för civilingenjörer, dels genom att beakta antal år som anställd och antal år som företagare. Vi försöker också ta hänsyn till att valet mellan de tre alternativen bör ses i ett dynamiskt snarare än statiskt perspektiv, d v s till att en person under sitt yrkesliv kan växla mellan olika alternativ både en och flera gånger.

Våra statistiska analyser är baserade på data för vart och ett av åren 2004–2008 och de har som framgår av **figur 9** byggts upp i två steg. I det första steget, som visas i figurens mellersta del, uppskattas hur sannolikheten för att nya på arbetsmarknaden **blir** företagare (med eller utan att kombinera med anställning) eller anställda hänger samman med deras utbildningsområde och en rad andra tänkbara förklaringsvariabler. I det andra steget analyseras sannolikheten att **vara** företagare, kombinator eller anställd bland de som varit på arbetsmarknaden i minst två år. Faktorer som kan tänkas påverka benägenheten att vara företagare eller kombinator anges i figurens övre respektive undre del.

Figur 9. Resultat från regressionsanalyserna. Mellersta figuren avser sannolikheten att initialt bli företagare, den övre att senare vara företagare och den undre att senare vara kombinator.

Figuren indikerar också huvudresultaten från analyserna.⁴² De röda pilarna betyder att faktorn ifråga inverkar positivt på motsvarande sannolikhet och de blå att inverkan är negativ. I de fall då påverkan inte är statistiskt signifikant är pilen grå.

Sannolikheten för att nya på arbetsmarknaden startar som företagare eller kombinatorer snarare än som anställda påverkas positivt om de har en konstnärligt orienterad utbildning jämfört med en civilingenjörsutbildning. Om detta beror på utbildningen i sig, på egenskaper och ambitioner de studerande ifråga hade redan när utbildningen påbörjades eller på att det finns mycket få om ens några anställningar inom respektive specialområde går inte att säga.⁴³ Det skulle också kunna vara så att de kognitiva arbetssätt många konstnärligt utbildade lärt sig tillämpa, och som visat sig främja kreativitet och innovationer, gör dem mer benägna att etablera företag.

Ökad ålder och ett arbete som ligger i linje med utbildningen (benämnt ”passande” arbete i figuren) har likaså en positiv påverkan på benägenheten att bli företagare. Sannolikheten att starta företag är lägre dem som bor utanför Stockholmsregionen, för kvinnor och för dem med utländsk etnisk bakgrund. Den minskar vidare med ökad inkomst och ökad arbetslöshet vilket strider mot konventionella ekonomiska hypoteser. Att lägre arbetslöshet skulle leda till högre benägenhet att starta företag kan tyckas märkligt. Men det skulle kunna bero på att en stark arbetsmarknad också indikerar en stark konjunktur och därmed bättre marknadsutsikter för dem som funderar på att starta företag. Det negativa sambandet med variabeln ”år” innebär att benägenheten att starta företag minskat något under perioden 2004–2008.

I analysen som ligger bakom den övre och undre delen av figuren hanteras val mellan de tre alternativen: företagare, kombinator eller

anställd. Pilarna från figurens mellersta del till den övre och undre delen visar hur de initialt beräknade sannolikheterna påverkar sannolikheten att något eller några år senare vara företagare respektive kombinator. De visar att sannolikheten att vara företagare inte påverkas signifikant. Sannolikheten att vara kombinator ökar dock ju större benägenhet personen ifråga initialt hade att starta ett företag. Det är svårt att säga vad skillnaden beror på men en tolkning är att förhoppningarna kom på skam bland några som initialt var mycket benägna att starta företag och att de därför efter en tid beslutade sig för att bli kombinatorer, d v s de sökte och fick en anställning men behöll ändå företaget.

Resultaten visar också att sannolikheten för att vara företagare eller kombinator ökar ju fler år som personen ifråga tidigare har varit företagare. Antalet år som anställd påverkar inte signifikant sannolikheten att vara företagare men ökar sannolikheten att vara kombinator. Det senare skulle möjligen kunna bero på en ambition bland de konstnärligt utbildade att via ett företag vid sidan om anställningen få möjligheter att utöva sitt konstnärskap. Men det skulle självfallet också kunna bero på en önskan att höja inkomsten.

Kön och etnisk bakgrund inverkar olika på sannolikheten att vara företagare och att vara kombinator. Att vara kvinna minskar benägenheten att vara företagare men inverkar inte på sannolikheten att vara kombinator. Bilden för dem med utländsk bakgrund är motsatt: det påverkar inte benägenheten att vara företagare men minskar benägenheten att vara kombinator. Med stigande ålder ökar sannolikheten både för att vara företagare och att vara kombinator. Det framgår också att de som bor i storstadsregioner är mer benägna än övriga att vara kombinatorer och att kombinatorerna, i motsats till företagarna, har stärkt sin position åren 2004–2008.

⁴² Se bilaga 8 och 9 för en mer detaljerad resultatredovisning.

⁴³ Man kan t ex tänka sig att det många av dem som studerar ”fri konst” inte primärt gör det för att senare få en anställning.

Vid analysen av benägenheten att vara företagare eller kombinator har vi utgått från att det är tidigare erfarenheter som företagare i kombination med respektive utbildningsområde snarare än enbart utbildningsområdet som påverkar. Resultatet, som framgår av bilaga 9, visar intressant nog att denna kombinationsfaktor ökar sannolikheten att vara företagare starkare bland civilingenjörer än bland dem som har konstnärligt orienterad utbildning. Näst efter civilingenjörerna i detta avseende kommer området Medieproduktion. Att civilingenjörerna påverkas mest skulle kunna bero på att de vanligen driver större företag och därigenom sannolikt också får större inkomster jämfört med övriga grupper.⁴⁴ Erfarenheterna av att tidigare ha drivit företag höjer även sannolikheten att vara kombinator för flertalet grupper. Påverkan är i detta fall störst för området Medieproduktion med civilingenjörer på andra plats.

Det går inte att ge ett enkelt svar på frågan varför konstnärligt högutbildade driver egna företag i större utsträckning än andra akademikergrupper. Sammanfattningsvis kan dock följande sägas. En första slutsats är att man vid analyser av denna fråga bör särskilja beslut att bli företagare från beslut att vara företagare.

Den andra slutsatsen är att benägenheten för nya på arbetsmarknaden att bli företagare eller kombinerar företagande med en anställning är klart högre för konstnärligt utbildade än för

jämförelsegruppen bestående av civilingenjörer. De utbildade inom områdena Konsthantverk, Formgivning och Bild- och formkonst är mest benägna att bli entreprenörer och de inom Musik samt Dans, teater och drama minst. Ytterligare en slutsats är att ”nybörjarna” som arbetar i Stockholmsregionen, vilket gäller för flertalet examinerade vid Stockholms lärosäten, är mer benägna att starta företag än de som arbetar i andra regioner.

Sannolikheten att vara företagare påverkas inte oväntat positivt av hur många år han eller hon varit verksam som företagare och negativt av antalet verksamma år som anställd. Mer intressant är kanske att högre arbetslöshet nu visar sig öka benägenheten att driva företag och att utbildningsområdets betydelse ändras. Civilingenjörer med erfarenhet som företagare är, oberoende av andra förklaringsfaktorer, mer benägna än de konstnärligt utbildade att vara företagare. Förklaringen kan vara att ingenjörernas företag i genomsnitt är mer framgångsrika än de andras.

Eftersom andelen konstnärligt utbildade som startar företag direkt efter examen är så hög bör lärosätena se till att de studerande får åtminstone rudimentära kunskaper i konsten att driva företag. Stockholms stad och region bör bistå på detta område eftersom entreprenörsandan tycks vara speciellt hög bland där examinerade.

⁴⁴ Se tabell 6 i avsnitt 6.

6. Konstnärlig verksamhet och regional utveckling

Detta avsnitt handlar om alla konstnärligt verkssamma snarare än den delgrupp som har en hög konstnärlig utbildning. Avsnittet besvarar dock först frågan om hur många de konstnärligt högutbildade sysselsätter i sina företag. Därefter redovisas nya insikter från forskningen om konstnärlig verksamhet och stadsutveckling och mer specifikt om det ömsesidiga sambandet mellan konstnärliga aktiviteter och ekonomisk utveckling.

En regions konstnärligt orienterade verksamheter har självklart en direkt ekonomisk betydelse genom den sysselsättning, den produktion och de inkomster som genereras. De har en nästan lika uppenbar indirekt betydelse genom att resulterande produktion och inkomster ger upphov till ytterligare konsumtion och produktion i andra delar av samhällsekonomin. Som vi strax ska återkomma till finns troligen också andra och mer betydelsefulla indirekta effekter.

Först ska dock en uppskattning redovisas av den sysselsättning som skapas av högutbildade företagare med konstnärlig inriktning. Uppgifterna i vår databas visar inte oväntat att examinerade inom området konst och media vanligtvis har små företag, i hälften av företagen är bara ägaren själv verksam. För arkitekterna gäller att runt hälften av företagen sysselsätter mellan två och 49 anställda inklusive ägarna. Civilingenjörernas företag är än större – hälften av dem har 50 eller fler anställda. Det är kanske än intressantare att jämföra antalet anställda per företagare vilket görs i **tabell 7**.

Det genomsnittliga antalet sysselsatta per företag ligger mellan en och tre bland examinerade från konstnärliga högskolor. Arkitekternas och civilingenjörernas företag är betydligt större och sysselsätter i medeltal sju respektive drygt åtta personer. Om man beaktar att de

Tabell 7. Uppskattat antal sysselsatta per företagare år 2008 bland samtliga examinerade inom respektive utbildningsområde.⁴⁵

Inriktning	Antal sysselsatta
Arkitekt	7,1
Bild o formkonst	1,6
Civilingenjör	8,6
Dans teater o dramatik	1,6
Musik	1,6
Formgivning	3,1
Konst media övrig	1,2
Konsthantverk	1,6
Medieproduktion	2,0

med konstnärligt orienterad utbildning driver företag i större utsträckning än civilingenjören kan man trots dessa uppgifter sluta sig till att den förra gruppen och speciellt arkitekterna spelar en långt ifrån oväsentlig roll för att sysselsättningen.

Konstnärsgruppernas ekonomiska betydelse kan som antytt vara än större genom en indirekt påverkan på andra verksamheter. Konstnärernas och kreativitetens betydelsefulla roll för en stads eller stadsregions utveckling uppmärksammades redan för trettio år sedan i en serie studier av den svenske ekonomen Åke E Andersson.⁴⁶ En grundläggande tes i dessa studier är att den kvalitativa utvecklingen av städer inträffar i anslutning till djupgående logistiska förändringar, eller med författarens ord revolutioner, och kreativa perioder inom kultur och teknologi. Som ett första historiskt exempel diskuteras framväxten av de italienska handelsstäderna, städerna i Flandern och Hansans stadssystem under senmedeltiden. Utvecklingen av betalningsmedel, banker och

⁴⁵ Gruppen företagare inkluderar här de kombinatorer som enligt SCB:s redovisning har större inkomster från företagande än från anställning. Företagarna är inkluderade som sysselsatta.

⁴⁶ Huvuddelen av studierna återfinns i de två böckerna: "Kreativitet – storstadens framtid" och "Universitet – regioners framtid", Stockholms landstings Regionplanekontor och Prisma förlag 1985 respektive 1986.

kreditsystem på 1500- och 1600-talet ses som den andra fasen i städernas tillväxt och strukturella utveckling och den industriella revolutionen som den tredje. Utifrån analyser av produktionens, handelns och konsumtionens strukturomvandling från mitten av 1900-talet, den starkare kunskapsorientering och utvecklingen av datorer och telekommunikation, dras slutsatsen att samhället är på väg in i en fjärde grundläggande omvandlingsfas karakteriserad av kunskap, konst, kreativitet och kommunikation eller vad författaren kallar K-samhället. Omvandling förväntas stärka den kreativa roll Stockholm och städer som San Francisco, Boston, München och Milano börjat spela. Detta förutsatt att utbildnings-, forsknings- och kulturmiljön utvecklas och stöds av en tät och variationsrik fysisk miljö och ett integrerande kommunikationssystem.

I studierna om K-samhället analyseras inte explicit konstnärernas och konstutövningens roll men diskussionen om kreativitetsbegreppet och grunderna för kreativitet ger rikliga exempel på konstens betydelse. Den frågan tas också upp i en rad studier genomförda under det senaste tio åren. Det kanske mest uppmärksammade bidraget är Richard Floridas bok ”The Rise of the Creative Class”⁴⁷. Enligt den är tolerans, teknik och talang de basala egenskaper på vilka framgångsrika storstadsregioner bör bygga sin utveckling – genom att vara eller sträva efter att bli toleranta kan storstäderna attrahera talanger, som med sin kreativitet ger förutsättningar för innovationer och ny teknologi. En regions kreativa kapital definieras utifrån yrken som bedöms vara kreativt orienterade och bland dessa igår yrkesområden inom konst och media, ingenjörer, datorspecialister med flera som de allra mest kreativa – de utgör

med författarens ord ”the super-creative core.” Genom ett antal analyser av sambandet mellan tillgången på kreativa och superkreativa personer och stadsutveckling i amerikanska storstadsregioner, anser sig författaren kunna visa att folkmängden och sysselsättningen växer med ökad tillgång på kreativa personer.

Floridas teser har fått kraftfull kritik i flera senare studier.⁴⁸ Bristen på underbyggda resonemang av kreativitet, den grova och delvis omotiverade karakteriseringen av vissa yrken som kreativa eller superkreativa, och påståendet att resulterande heterogena grupp utgör en ”klass” i social och politisk mening är några konkreta invändningar. Ytterligare en grund för kritiken är att statistiska analyser baserade på utbildningsnivå i stället för på ett kreativitetsindex tycks ge i stort sett likartade resultat. Slutligen och än allvarligare saknas analyser av om det är en stor tillgång på starkt kreativa personer som stimulerar stadens utveckling eller om det tvärtom är så att stadens tillväxt inom andra områden ökar efterfrågan på de tjänster de kreativa grupperna svarar för och därigenom attraherar fler personer med dessa yrken.

I en likaså uppmärksam och senare studie beskrivs lokaliseringsmönstret för olika konstnärsgupper i USA.⁴⁹ Med hjälp av uppgifter för perioden 1980–2000 visas att gruppernas fördelning mellan USA:s storstäder följer ett närmast oregelbundet mönster och att fördelningen inte tycks hänga ihop med skillnader storstäderna emellan avseende storlek och tillväxt. I studien konstateras att tidigare forskning inte ger empiriskt stöd för hypotesen att konstnärliga verksamheter har en ekonomisk betydelse utöver den egna produktionen och de intäkter den genererar. Samtidigt framhålls att hypotesen inte behöver vara fel. En för-

⁴⁷ Boken har underrubriken “and how it’s transforming work, leisure, community and everyday life”, Basic Books, 2002.

⁴⁸ Se t ex Se Ann Markusen “Urban development and the politics of a creative class: evidence from a study of artists”, *Environment and Planning A*, volym 38, 2006

⁴⁹ Se referensen i not 21.

klaring som ges är att den tidigare forskningen felaktigt utgått från att konstnärlig verksamhet huvudsakligen kan ses som en serviceaktivitet med lokal räckvidd. Detta trots att flera konstnärsgrupper – som t ex målare, fotografer och turnerande skådespelare eller musiker – både exporterar och säljer lokalt. Resultatet blir en underskattning av de ekonomiska effekterna. Underskattningen kan också bero på att flertalet analyser av den konstnärliga verksamhetens ekonomiska effekter bygger på uppgifter om näringsgrenar i stället för yrken vilket medför att endast delar av all konstnärlig aktivitet inkluderas. Vidare framhålls att konstnärliga verksamheten gynnar den lokala sysselsättningen genom att den minskar den lokala konsumtionen av importerade varor och att den troligen stimulerar utvecklingen av design och därmed konkurrensförmåga bland lokala företag.

Resonemanget om direkta och indirekta effekter gör det troligt att konstnärlig verksamhet kan ha större ekonomisk betydelse än tidigare forskning funnit. Den svåraste frågan i detta sammanhang återstår dock: lockar den konstnärliga verksamheten i en region till sig företag och högutbildade inom andra områden eller är det snarare så att dessa företag och välutbildade kommer av andra skäl och att det är åtföljande högre köpkraft som lockar till sig konstnärer. Inom det naturvetenskapliga området kan kausalitetsfrågor av detta slag klarläggas med hjälp av experiment men inom samhällsvetenskaperna går detta bara i undantagsfall. De empiriska metoder samhällsvetare använder kräver, utöver ett stort mått av kreativitet, god tillgång på statistik, speciellt historiska statistik, för att beskriva och analysera ömsesidiga samband och kausalitet. En studie av det slaget har nyligen presenterats för att belysa en fråga som är snarlik den här aktuella.⁵⁰

Studien utgår från bland annat en tysk enkät som visar att tillgången på kulturella aktiviteter tillhör de fem viktigaste faktorerna som styr lokaliseringssvalet bland högutbildade sysselsatta. Den konstaterar att kulturutbudet i en region, till skillnad mot säg klimat och andra naturgivna förhållanden inte kan ses som exogent i förhållande till antalet högutbildade bland de sysselsatta. För att trots detta kunna klarlägga den kausala relationen mellan kulturutbud och rumslig koncentration av högutbildade går studien tillbaka till Barockperioden i den tyska historien. Under den eran konkurrerade hundratals furstendömen om musikaliska begåvningar. Nästan alla hade egna orkestrar och de rikaste egna operahus. Fram till mitten av 1800-talet fanns ingen efterfrågan på musiker att tala om utöver den som kom från furstendömena och kyrkan. Operahuset gav respektive prins eller furste hög prestige men hade inte nödvändigtvis att göra med om omgivande regioner var tillräckligt rika för att ha råd med dem. Kostnaderna var, liksom många andra av furstendömenas aktiviteter, finansierade med lån som regelbundet omsattes i strävan att stärka prestige och ryktbarhet i omvärlden. I detta fall var det med andra ord inte höga regioninkomster och åtföljande efterfrågan som attraherade konstnärliga aktiviteter.

Det gör att man också kan utesluta en kausalitetslänk från inkomsterna i dagens tyska regioner till lokaliseringen av de operor som byggdes före den industriella revolutionen. Genom att med aktuella data analysera sambandet mellan å ena sidan regional lokaliseringen av högutbildade och å andra sidan regional tillgång på Barockoperor och andra faktorer som kan tänkas locka till sig högutbildade går det därför att uppskatta i vilken utsträckning detta kulturella kapital attraherar högutbildade och

⁵⁰ Se Oliver Falck, Michael Fritsch och Stephan Heblich "The phantom of the opera: Cultural amenities, human capital, and regional economic growth", *Labour Economics*, Volym 18, 2011.

därmed bidrar till ekonomisk tillväxt. I studiens mycket utförliga empiriska analys visas dels att tillgång på Barockoperor i en region signifikant ökar antalet högutbildade, dels att regioninkomsten signifikant ökar med fler högutbildade. Hypotesen om att konstnärlig verksamhet stimulerar övriga delar av ekonomin får således starkt stöd.

Den första slutsats som kan dras av presentationen ovan är att högutbildade med konstnärlig inriktning har en stor betydelse för den stad och region som de verkar i. De stärker entreprenörsorienteringen genom att driva företag i större utsträckning än andra akademiker och de – och då speciellt arkitekter och formgivare – selsätter ett betydande antal utöver sig själva.

Utöver de upplevelser konstnärligt verksamma erbjuder andra spelar deras verksamhet också en på andra sätt betydelsefull roll för en stads utveckling. Ny internationell forskning visar att det går en kausalitetslänk från kulturutbud till ekonomisk tillväxt – en länk som förklaras av att specialister och välutbildade hellre bosätter sig i städer med stort än med litet kulturutbud. Det finns ingen anledning att tro annat än att utbudet av konstnärliga aktiviteter i Stockholmsregionen ger upphov till motsvarande positiva effekt för tillväxten. När regionens politiker beslutar om satsningar på konst och kultur bör de därför även uppmärksamma denna tillväxt-effekt. Om det görs blir både kulturlivet rikare och regionen mer attraktiv.

Bilagetabeller

Bilaga 1. Antalet sysselsatta med universitetsutbildning om minst tre år inom området Konst och media enligt SCB:s standard för utbildningsklassificering. Undergrupperna Konstvetenskap och konsthistoria samt Musik, dans-, film- och teatervetenskap/-historia har i denna rapport inte räknats som konstnärligt orienterade utbildningar.

Ämnesinriktning	Specifisering	ExamenAB län	Alla
Bild- o formkonst varav:		1 748	3 911
	Bild- o formkonstnärlig utbildning	1 384	2 911
	Konstvetenskap o konsthistoria	356	973
	Annan utbildning inom bild- o formkonst	8	27
Musik, dans och dramatik varav:		2 587	6 044
	Musik	1 136	3 268
	Dans, teater o dramatik	933	2 042
	Musik-, dans-, film- o teatervetenskap/-historia	507	715
	Annan utbildning inom musik, dans o dramatik	11	19
Medieproduktion varav:		395	1 299
	Film-, radio- o TV-produktion	87	118
	Grafisk teknik o bokbinderi	0	87
	Illustration, reklam, grafisk formgivning o foto	306	974
	Annan utbildning inom medieproduktion	2	120
		741	1 920
Formgivning varav:	Modedesign	26	162
	Inredningsdesign	236	549
	Industri- o produktdesign	89	394
	Annan utbildning inom formgivning	390	815
Konsthandverk	Industri- o produktdesign	96	411
Konst och media allmän eller ospecificerad		186	820

Bilaga 2. Kategorisering av yrken och näringsgrenar med benämningar och koder enligt SCB:s standard för svensk yrkesklassificering, SSK 96 respektive standard för svensk näringslivsindelning 2002, SNI 2002.

	Yrken som bedömts vara konstnärligt orienterade	12	Ledningsarbete i stora och medelstora företag, myndigheter m m
2141	Arkitekter och stadsplanerare	13	Ledningsarbete i mindre företag, myndigheter m m
2451	Journalister, författare, informatörer m fl	21	Arbete som kräver teoretisk specialistkompetens inom teknik och datavetenskap m m
2452	Skulptörer, målare m fl	231	Universitets- och högskolelärare
2453	Kompositörer, musiker, och sångare inom klassisk musik	241	Företagsekonomer, marknadsförare och personaltjänstemän
2454	Koreografer och dansare	31	Tekniker- och ingenjörarbete m m
2455	Regissörer och skådespelare	341	Säljare, inköpare, mäklare m fl
2456	Formgivare		Näringsgrenar som bedömts korrespondera mot civilingenjörsutbildning
3471	Tecknare, illustratörer, dekoratörer m fl	1-14	Gruvor och mineralutvinningsindustri
3473	Musiker, sångare, dansare m fl inom underhållning	15-37	Tillverkningsindustri
3474	Cirkus- och varietéartister m fl	40-41	El-, gas- värme- och vattenverk
3476	Inspicienter, rekvisitörer m fl	45	Byggindustri
7321	Drejare m fl	518	Partihandel med maskiner och utrustning
7322	Glashytttearbetare m fl	519	Övrig partihandel
7323	Glasgravörer	60	Landtransportföretag
7324	Dekorationsmålare	61	Rederier
733	Konsthantverkare i trä, textil, läder mm	62	Flygbolag
7343	Privatbokbindare	63	Serviceföretag till transport; researrangörer, resebyråer och transportförmedlare
7431	Skräddare, modister och ateljésömmerskor	67	Serviceföretag till finansiell verksamhet
7432	Körsnärer	70	Fastighetsbolag och fastighetsförvaltare
7433	Tillskärare	72	Datakonsulter och dataservicebyråer
7434	Sömmare	73	Forsknings- och utvecklingsinstitutioner
7435	Tapetserare	74	Juridiska och ekonomiska konsultbyråer, holdingbolag
	Näringsgrenar som bedömts vara konstnärligt orienterade	742	Arkitektkontor, tekniska konsultbyråer o dyl
74201	Arkitektkontor	743	Tekniska provnings- och analysföretag
74811	Porträttfotoverksamhet	748	Övriga företagservicefirmor
74812	Reklamfotoverksamhet	90	Reningsverk, avfallsanläggningar, renhållningsverk
74813	Press- och övrig fotografverksamhet		
74102	Byråer för grafisk formgivning och service		
74872	Andra formgivare		
92110	Film- och videoproduktionsbolag		
92310	Artister och producenter av konstnärliga, litterära och artistiska alster		
9320	Teater- och konserthusföretag		
	Yrken som bedömts korrespondera mot civilingenjörsutbildning		

Bilaga 3. Procentandel anställda och företagare år 2008 som har ett konstnärligt orienterat arbete respektive ett som korresponderar mot civilingenjörsutbildning. Examinerade vid lärosäten i Stockholms län och samtliga examinerade.

Ämnesinriktning	Examen i Stockholms län		Samtliga med examen	
	Anställda	Företagare	Anställda	Företagare
Arkitektur	62	82	58	78
Bild- o formkonst	9	69	10	57
Musik	49	78	48	65
Dans, teater och dramatik	41	78	43	70
Medieproduktion	33	82	27	72
Formgivning	52	74	41	67
Konsthandverk	16	63	11	51
Konst och media övrig	33	82	27	72
Civilingenjör	89	89	88	85

Bilaga 4. Procentandel sysselsatta år 2008 verksamma i olika arbetsmarknadsregioner. Examinerade vid lärosäten i Stockholms län och andra lärosäten.

Ämnesinriktning	Examen i Stockholms län				Examen annat lärosäte			
	Sthlm. reg.	Gbg reg.	Malmö reg.	Övriga reg.	Sthlm. reg.	Gbg reg.	Malmö reg.	Övriga reg.
Arkitektur	84	1	2	13	21	32	24	24
Bild- och formkonst	77	2	4	18	23	27	26	24
Musik	65	5	4	27	18	23	23	37
Dans, teater och dramatik	74	5	3	17	40	16	17	26
Medieproduktion	78	3	5	14	33	20	7	40
Formgivning	85	2	3	10	21	37	16	25
Konsthantverk	81	0	0	19	13	49	7	31
Konst och media övrig	78	3	3	16	34	17	18	31
Civilingenjör	77	3	2	18	26	25	16	33

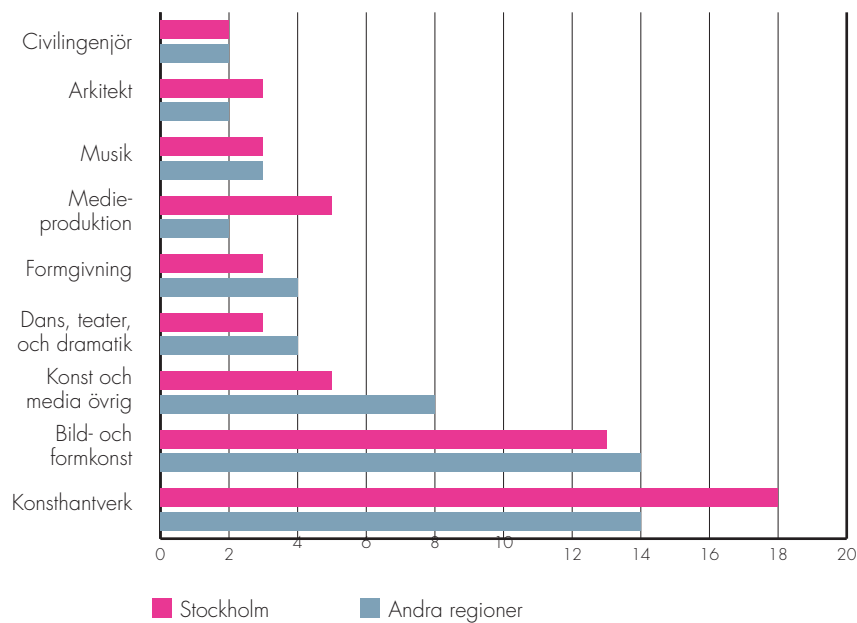
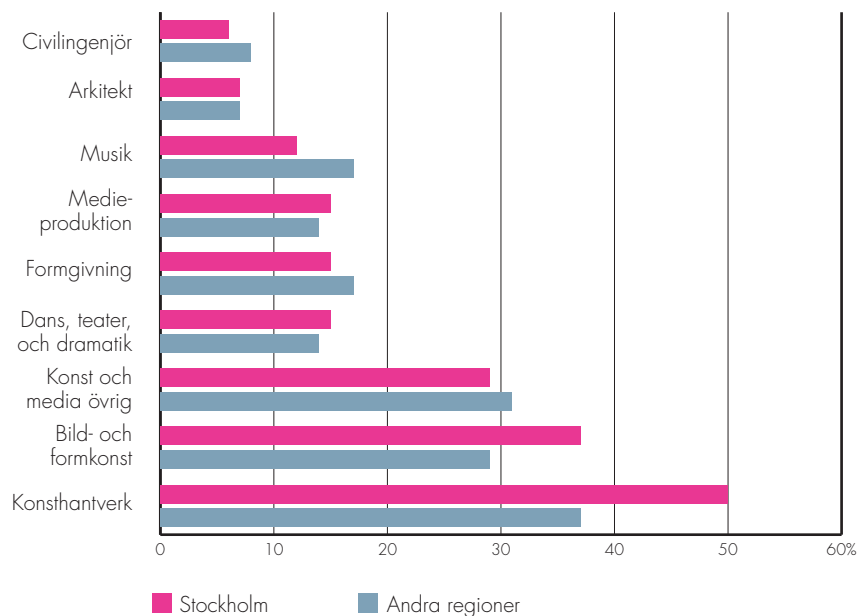
Bilaga 5. Anställda, företagare och kombinatorer år 2004 samt förändring till 2008. Examinerade vid lärosäten i Stockholms län inom olika utbildningsområden.

Ämnesinriktning	Enbart anställda		Enbart företagare		Kombinatorer	
	2008	Förändring	2008	Förändring	2008	Förändring
Arkitekt	58	1	25	0	16	-1
Bild- och formkonst	37	8	23	1	39	-10
Civilingenjör	83	0	8	1	8	0
Dans, teater och dramatik	70	-4	9	2	21	1
Musik	63	-6	5	1	31	4
Formgivning	43	0	29	0	28	-1
Konst media övrig	77	5	4	2	19	-6
Konsthandverk	30	-9	19	6	51	3
Medieproduktion	37	1	31	2	32	-3

Bilaga 6. Inkomstpercentil ett och nittionio i kronor år 2008 för examinerade vid lärosäten i Stockholms län. Summa löner, af-färsinkomster och kapitalinkomster relaterade till eget företagande.

Ämnesinriktning	p1	p99
Arkitekt	-69 025	1 151 639
Bild- och formkonst	-396 073	479 504
Civilingenjör	18 533	2 340 123
Dans teater och dramatik	-45 301	886 000
Musik	-15 028	695 060
Formgivning	-156 325	822 856
Konst media övrig	-32 646	927 673
Konsthantverk	-215 002	421 571
Medieproduktion	-210 300	742 120

Bilaga 7. Percentiler motsvarande noll kronor i årsinkomst år 2008 för sysselsatta med olika utbildning. Summa löner, affärsinkomster och kapitalinkomster relaterade till eget företagande. Examinerade vid lärosäten i Stockholms län och i andra regioner. Den övre figuren avser företagare och den undre kombinatorer.

Bilaga 8. Inkomstpercentil ett och nittionio i kronor år 2008 för examinerade vid lärosäten i Stockholms län. Summa löner, af-färsinkomster och kapitalinkomster relaterade till eget företagande.

Variabler	Utan inkomst	Med inkomst
Bild- och formkonst	1.568***	1.249***
Musik	0.549***	0.275***
Formgivning	1.441***	1.365***
Konst och media övrig	0.510***	0.498***
Konsthanverk	1.688***	1.518***
Medieproduktion	1.122***	0.923***
Arkitektur	0.775***	0.691***
Dans, teater och drama	0.281***	0.082
Inkomst (ln)		-0.438***
Kvinna	-0.170***	-0.292***
Ålder	0.079***	0.061***
Ålder i kvadrat	-0.000***	-0.000***
Utländsk bakgrund	-0.188***	-0.242***
"Passande" arbete	0.298***	0.482***
Arbetslöshet	-0.016**	-0.028***
År	-0.106***	-0.083***
Stockholmsregionen	0.047**	0.080***
Göteborgs- eller Malmöregionen	-0.012	0.033
Konstant	209.010***	168.831***
Antal observationer	41,937	40,239

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Bilaga 9. Regressionsresultat som visar hur olika faktorer påverkar benägenheten att vara företagare och att vara kombinatör jämfört med anställd. Asteriskerna markerar att faktorn i fråga har en statistiskt signifikant påverkan.

Variabler	Företagare	Kombinatör
Initial sannolikhet	1.43	3.561***
Antal år som företagare	1,671***	1.283***
Antal år som anställd	-0.143	0.199***
Hist_Bild_o_formkonst	2.874***	-0.112
Hist_Musik	1.889	2.556**
Hist_Formgivning	3.038***	3.713***
Hist_Konst o Media övr	1.634	0.855
Hist_Konsthanverk	57.936	58.518
Hist_Mediaproduktion	5.818**	6.630***
Hist_Arkitekt	4.417***	3.422***
Hist_Dans,teater o drama	2.922*	3.664**
Hist_Civilingenjör	6.058***	5.253***
Kvinna	-0.360**	-0.043
Ålder	0.132***	0.103***
Ålder i kvadrat	-0.001**	-0.001***
Utländsk bakgrund	-0.183	-0.237**
"Passande" arbete	0.552***	-0.098
Arbetslöshet	0.249***	0.105***
År	0.159*	-0.181***
Stockholmsregionen	0.241	0.257***
Göteborgs- och Malmöregionen	0.183	0.311***
Förväntad inkomst	0.036	0.036
Förväntad inkomstspridning	-0.09	-0.09

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

